

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยจิตพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแนวทางในการศึกษาสำหรับงานวิจัยดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม
2. รูปแบบและประเภทของนวัตกรรม
3. ทฤษฎีและกระบวนการพัฒนานวัตกรรม
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สังฆมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน
5. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมาธิเขียว
6. แนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
7. แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่น
8. แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาทางพระพุทธศาสนา
 - 8.1 ความหมายของจิตอาสา
 - 8.2 ความสำคัญของจิตอาสา
 - 8.3 ลักษณะของจิตอาสา
 - 8.4 คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา
 - 8.5 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสา
 - 8.6 การพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสา
 - 8.7 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมจิตอาสา
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดงานวิจัย

ความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม

คำว่านวัตกรรม มีการให้นิยามคำจำกัดความที่แตกต่างกันออกไป มีผู้ให้ความหมายของ นวัตกรรม ดังนี้

Drucker. (1985 : 67-72) นิยาม นวัตกรรม ในมุมมองของผู้ประกอบการว่าเป็น เครื่องมือเฉพาะสำหรับผู้ประกอบการในการแสวงหาผลประโยชน์และโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อสร้างธุรกิจและบริการที่แตกต่างจากคู่แข่ง

Damanpour. (1987 : 675-688) กล่าวไว้ว่า นวัตกรรม ในแง่มุมมองของนักนวัตกรรมหมายถึง สิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใช้ในองค์กรและเป็นที่ยอมรับของคนในองค์กร

Smiths. (2002 : 861-886) นิยาม นวัตกรรมว่าเป็นความสำเร็จของการผสมเชื่อมโยงในเรื่องวัสดุอุปกรณ์และความคิดให้เป็นประโยชน์ในเชิงสังคมและเศรษฐกิจ

Herkema. (2003 : 340-346) ให้ความหมายนวัตกรรมว่า เป็นการใช้ความคิดหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในองค์กร และนวัตกรรมสามารถเป็นได้ทั้งผลิตภัณฑ์ใหม่หรือเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเฉียบพลันหรือค่อยเป็นค่อยไป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 273) ระบุว่า นวัตกรรม เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2555 : 2) ให้คำจำกัดความ นวัตกรรม คือสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

จากความหมายของนวัตกรรมข้างต้นสรุปได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการใหม่ๆ ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่น

รูปแบบและประเภทของนวัตกรรม

รูปแบบของนวัตกรรม

รูปแบบของนวัตกรรม (Forms of Innovation) สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม หากจำแนกรูปแบบของนวัตกรรมตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้ จะสามารถแบ่งเป็น 3 รูปแบบ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. 2555 : 3-4) ได้แก่ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมบริการ นวัตกรรมกระบวนการ

นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) นวัตกรรมในรูปของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค นวัตกรรมผลิตภัณฑ์นับเป็นรูปแบบการใช้ นวัตกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ไม่เคยมีในตลาดมาก่อน รวมถึงสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เดิมที่พัฒนาให้มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากสินค้าอื่นที่มีอยู่ในตลาด

นวัตกรรมบริการ (Service Innovation) เป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่นกรณีนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้นวัตกรรมบริการโดยส่วนใหญ่มักอยู่ในรูปวิธีการใหม่ในการให้บริการแก่ลูกค้าหรือผู้บริโภค ตัวอย่างเช่น การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ตมาสรรค์สร้างเป็นนวัตกรรมบริการใหม่ๆ อาทิ การซื้อ/ขายสินค้าผ่านการประมวลทางเว็บไซต์ เป็นต้น

นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) เป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรม ที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทาง กระบวนการ หรือวิธีการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม ตัวอย่างเช่น ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ระหว่างธุรกิจ (B2B e-commerce) ที่ช่วยลดความจำเป็นในการจัดทำเอกสารของภาคธุรกิจ อันส่งผลต่อการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจได้อย่างมาก เป็นต้น

ประเภทของนวัตกรรม

นวัตกรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2555 : 4-5) ตามระดับความใหม่ขององค์ประกอบ (Component) หรือระบบ (System) ที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความใหม่ขององค์ประกอบและระบบที่มีต่อประเภทนวัตกรรม

ประเภทของนวัตกรรม	ระดับความใหม่ขององค์ประกอบ (Component)	ระดับความใหม่ของระบบ (System)
1. Incremental Innovation	มีการพัฒนาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งให้ดีขึ้น	ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบ
2. Modular Innovation	องค์ประกอบใหม่	ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบ
3. Architectural Innovation	เหมือนเดิมหรือมีการพัฒนาองค์ประกอบให้ดีขึ้น	เปลี่ยนแปลงระบบ/ ระบบใหม่
4. Radical Innovation	องค์ประกอบใหม่	เปลี่ยนแปลงระบบ/ ระบบใหม่

Incremental Innovation เป็นการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดีขึ้นหรือปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยการพัฒนาองค์ประกอบของสิ่งๆ นั้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวเป็นเพียงแต่การปรับปรุงองค์ประกอบเท่านั้น มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใหม่ โดยนวัตกรรมส่วนมากที่พบเห็นในปัจจุบันเป็นนวัตกรรมประเภท Incremental Innovation กล่าวคือเป็นการปรับปรุงองค์ประกอบต่างๆ ให้ดีขึ้นเรื่อยๆ เป็นลำดับ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานโดยรวม ตัวอย่างเช่น การพัฒนาโมเดลใหม่ของสินค้าที่วางตลาดอยู่เดิม โดยพัฒนาจากรุ่นแรกไปสู่รุ่นที่ 2 หรือรุ่นที่ 3 ตามลำดับ

Modular Innovation เป็นการนำองค์ประกอบใหม่มาใช้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน โดยรวมที่ใช้อยู่เดิม ตัวอย่างเช่น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เดิมใช้กระแสไฟฟ้าเป็นแหล่งพลังงานต่อมาได้เปลี่ยนไปใช้แหล่งพลังงานอื่นแทน โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานหรือวิธีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้น

Architectural Innovation เป็นการปรับปรุงหรือนำระบบการทำงานรูปแบบใหม่เข้ามาใช้โดยอาจเป็นการปรับองค์ประกอบต่างๆ ให้ดีขึ้น หรืออาจคงรูปแบบเป็นลักษณะเดิม ทั้งนี้คุณลักษณะสำคัญของนวัตกรรมแบบ Architectural Innovation คือ การปรับโครงสร้าง (Reconfiguration) ของระบบที่มีอยู่เดิม เพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ ในรูปแบบใหม่ ในกรณีที่มีการพัฒนาองค์ประกอบให้ดีขึ้น ก็จะเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

Radical Innovation เป็นการพัฒนาทั้งองค์ประกอบและระบบการทำงานใหม่ทั้งหมด กล่าวคือใช้องค์ประกอบใหม่ในระบบการทำงานที่ออกแบบขึ้นใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมอย่างชัดเจน

ทฤษฎีและกระบวนการพัฒนานวัตกรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรม สามารถแบ่งได้เป็น 5 ทฤษฎี (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2555 : 7-9) ดังนี้

1. นวัตกรรมมีกำเนิดจากวิทยาศาสตร์ (Technology Push)
2. นวัตกรรมมีกำเนิดจากความต้องการของตลาด (Market Pull)
3. นวัตกรรมมีกำเนิดจากความเชื่อมโยงระหว่างผู้มีบทบาทสำคัญในตลาด
4. นวัตกรรมมีกำเนิดจากเครือข่ายทางเทคโนโลยี
5. นวัตกรรมมีกำเนิดจากเครือข่ายทางสังคม

ทฤษฎีการผลักดันด้วยเทคโนโลยี (Technology Push Theory) หรือนวัตกรรมมีกำเนิดจากวิทยาศาสตร์ อาจเรียกว่าทฤษฎีวิสกรรมของนวัตกรรม (Engineering Theory of Innovation) นิยามกระบวนการพัฒนานวัตกรรม ว่าเป็นโอกาสในการปรับปรุงสินค้า หรือกระบวนการผลิต ซึ่งเกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้งานวิจัย

ข้อจำกัดของทฤษฎีการผลักดันด้วยเทคโนโลยี คือ การที่ไม่สามารถนำทฤษฎีดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้จริง เนื่องจากงานวิจัยในห้องปฏิบัติการไม่อาจช่วยแก้ไขปัญหาในกระบวนการผลิตได้สมอไป และการมุ่งผลิตอุปทานมากเกินไปจนอุปสงค์ เป็นเหตุให้ตลาดอยู่ในภาวะไม่สมดุล นักวิชาการจึงมีการปรับเปลี่ยน แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนานวัตกรรมว่าควรเริ่มจากตลาดก่อให้เกิดเป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ที่เรียกว่า ทฤษฎีการผลักดันจากตลาดในการพัฒนานวัตกรรม (Market Pull Theory) มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากทฤษฎีการผลักดันด้วย อุปทานตรงที่มีได้ให้ความสำคัญเฉพาะเทคโนโลยี แต่เน้นถึงความสามารถด้านการปรับปรุงองค์การและกระบวนการบริหารจัดการซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญและส่งผลต่อความสำเร็จต่อการพัฒนานวัตกรรม

ทฤษฎีด้านนวัตกรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในราวทศวรรษที่ 1989 มีการพัฒนาเป็นทฤษฎีใหม่อีกทฤษฎีหนึ่งเรียกว่า ทฤษฎีการเชื่อมโยงในห่วงโซ่ (Chain-link Theories) ซึ่งอธิบายรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมว่าเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับตลาด ในทศวรรษที่ 1990 นักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่อีกทฤษฎีหนึ่งคือ ระบบของนวัตกรรม (Systems of Innovation) เพื่ออธิบายการเชื่อมโยงทางเทคโนโลยี และกระบวนการจัดการนวัตกรรม นักวิชาการกลุ่มนี้ตั้งสมมติฐานว่า องค์การนวัตกรรมจะเชื่อมโยงเข้ากับหน่วยงานต่างๆ หลากหลายผ่านเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะต่างๆ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของที่มาของข้อมูลดังกล่าวว่ามาจากภายนอกองค์กร

ทฤษฎีล่าสุดที่มีการกล่าวถึงคือ ทฤษฎีเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม (Social Network Theory) ของการจัดการนวัตกรรม ซึ่งให้ความสำคัญกับความรู้ในกระบวนการพัฒนานวัตกรรม โดยเห็นว่านวัตกรรมขององค์กรเกิดจากการสังสมความรู้ทางเทคนิคอย่างต่อเนื่องและการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร เพื่อให้กระบวนการแสวงหาความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อนนวัตกรรมสามารถดำเนินการได้ 2 ทาง คือ การขับเคลื่อนจากภายในและภายนอกในมุมมองการขับเคลื่อนนวัตกรรมจากภายในองค์กรนั้น นวัตกรรมอาจ

ถูกขับเคลื่อนจากความคิดของผู้บริหารระดับสูงที่ทำการวิเคราะห์อนาคตและประเมินจำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ ตลอดจนความพร้อมของฝ่ายการตลาดและความพร้อมของพนักงานภายในองค์กร การขับเคลื่อนนวัตกรรมขององค์กรอาจเกิดจากการร่วมลงทุน (Joint Venture) หรือการร่วมมือกันทางอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนานวัตกรรมออกสู่ตลาด

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคมนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

1. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

1.1 การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาคนหรือทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคนทั้งในเชิงสถาบัน ระบบ โครงสร้างของสังคมให้เข้มแข็ง สามารถเป็นภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตามสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยหลายประการ (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 39-44) ดังนี้

1.1.1 โครงสร้างประชากรมีแนวโน้มประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ขณะที่การย้ายถิ่นของประชากรส่งผลให้ความเป็นเมืองสูงขึ้น ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีประชากรวัยสูงอายุมากที่สุดถึงเกือบ 1 ใน 3 ของประชากรสูงอายุทั้งประเทศขณะที่กรุงเทพมหานครจะมีการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุอย่างรวดเร็ว สำหรับโครงสร้างประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยที่ลดลงค่าอยู่ที่ 1.6 ในปี 2551 ทำให้ สัดส่วนประชากร วัยเด็ก : วัยแรงงาน : ผู้สูงอายุ ลดลงจากร้อยละ 20.5 : 67.6 : 11.9 ในปี 2553 เป็นร้อยละ 18.3 : 66.9 : 14.8 ในปี 2559 ขณะเดียวกันคนไทยส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่งผลต่อความไม่สมดุลระหว่างปริมาณและคุณภาพของประชากรของประเทศ นอกจากนี้ การย้ายถิ่นของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองอย่างต่อเนื่องทำให้มีการขยายตัวของความเป็นเมืองมากขึ้น โดยสัดส่วนประชากรในเขตเมืองเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 31.1 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 45.7 ในปี 2553

1.1.2 คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา คุณภาพการศึกษา และมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ ผลการพัฒนาตามช่วงวัย พบว่า กลุ่มวัยเด็ก ระดับเซาว์ปัญญามีค่าเฉลี่ยลดลงจาก 91 เป็น 88 ในช่วงปี 2540 - 2552 (องค์การอนามัยโลก กำหนดไว้ที่ 90 - 110) เด็กอายุ 0-5 ปี ที่มีพัฒนาการสมวัยมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 72.0 เหลือเพียงร้อยละ 67.0 ขณะเดียวกันยังมีภาวะโภชนาการเกินและโรคอ้วนจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม โดยในปี 2549 เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี มีภาวะโภชนาการเกินถึงร้อยละ 10.6 และคาดว่าอีก 10 ปีข้างหน้า 1 ใน 5 ของเด็กปฐมวัยจะเป็นโรคอ้วน ส่วนเด็กวัยเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ 50.0 และมาตรฐานความสามารถของผู้เรียนในเรื่องการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ และคิดสร้างสรรค์ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ จากพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น อัตราการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหญิงอายุ 15-19 ปี เพิ่มจาก 54.9 ต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี พันคน ในปี 2548 เป็น 56.2 ในปี 2553 ขณะที่กลุ่มวัยทำงาน ภาพรวมกำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น โดยปี 2553 มีกำลังแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45.4 และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญอยู่ในอัตรา 40 : 60 แต่การเรียนต่อในสายอาชีวศึกษา ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศ ขณะเดียวกันอัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานในช่วงปี 2550 - 2551 โดยเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 1.8 นับเป็นจุดอ่อนต่อการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและเพิ่มผลิตภาพโดยรวมของประเทศ อีกทั้งแรงงานในกลุ่มอายุ 25-59 ปี ที่เป็นวัยใช้กำลังแรงงานยังขาดการออกกำลังกาย โดยมีเพียงร้อยละ 19.7 เท่านั้น ที่ออกกำลังกาย กลุ่มวัยสูงอายุ แม้จะมีอายุยืนยาวขึ้นแต่ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น โดยพบว่า ร้อยละ 31.7 ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง รองลงมาคือ เบาหวาน ร้อยละ 13.3 และหัวใจร้อยละ 7.0 ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐในอนาคต

1.3 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การแพร่ระบาดของยาเสพติด และการเพิ่มขึ้นของการพนันเป็นปัญหาสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การก่ออาชญากรรมที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี 2548 - 2552 สะท้อนได้จากภาพรวมคดีอาญาที่สำคัญ ทั้งการก่อคดีต่อชีวิต ร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน และคดียาเสพติด โดย ในปี 2548 มีจำนวน 355.9 คดีต่อประชากรแสนคนและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2552 เป็น 516.7 คดีต่อประชากรแสนคน จำนวนคดีอาญาดังกล่าวเป็นคดียาเสพติดมากที่สุด โดยปี 2548 มีจำนวน 160.4 คดีต่อประชากรแสนคน และได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องถึงกว่าเท่าตัว ในปี 2552 เป็น

จำนวน 371.6 คดีต่อประชากรแสนคน ปัจจุบันปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นภัยร้ายแรงที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนพบว่าปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.2 ในปี 2552 เป็นร้อยละ 51.3 ในปี 2553 นอกจากนี้ ผลกระทบจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนไทยเข้าสู่วงจรการเสี่ยงโชคมากขึ้น เช่น เล่นพนันบอล หวยใต้ดิน หวยหุ้น เป็นต้น ทั้งนี้จากสถิติการจับกุมคดีตามพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 พบว่า ในปี 2553 มีการจับกุมผู้เล่นการพนันจำนวน 163,553 คน ขณะเดียวกันกลุ่มเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มเล่นการพนันมากขึ้น

1.4 สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีแนวโน้มเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์และโลกไซเบอร์ ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่หลากหลายในรูปแบบการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน ขณะเดียวกันมีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าส่วนรวม ทั้งนี้จากการจัดอันดับคะแนนดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันทั่วโลกบ่งชี้ถึงความไม่สมดุลของธรรมาภิบาลการปกครองและปัญหาคอร์รัปชันในประเทศ โดยในปี 2552 ประเทศไทยได้รับคะแนนความโปร่งใสไม่ทุจริต และคนในประเทศยอมรับไม่ได้กับการทุจริตเพียง 3.4 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน จัดอยู่ในลำดับที่ 84 จาก 160 ประเทศ และอยู่ในลำดับที่ 11 ของภูมิภาคเอเชีย ขณะที่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยังอยู่ในระดับต่ำ โดยมีสัดส่วนมูลค่าเพิ่มขององค์กรไม่แสวงหากำไรและอาสาสมัครต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพียงร้อยละ 1.6 ในช่วงปี 2549 - 2551 เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 4 - 7 และเมื่อพิจารณาจากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานด้านคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านชุมชน พบว่า เพิ่มขึ้นจาก 7.7 ล้านครัวเรือนในปี 2551 เป็น 8.2 ล้านครัวเรือนในปี 2552 คิดเป็นร้อยละ 96.0 และ 98.4 ของครัวเรือนทั้งหมดตามลำดับ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไปจากโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ และครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกัน สองรุ่น และรุ่นกระโดด (ตาชาย - หลาน) หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกัน พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคน

ต่างอยู่ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นจาก 4.5 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2545 เป็น 5.5 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2553 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศต่อเด็กและสตรีเพิ่มขึ้น

1.5 สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนค่อนข้างน้อย สื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่การเผยแพร่สื่อต่าง ๆ ยังไม่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และคุณธรรม จริยธรรม สะท้อนได้จากรายการโทรทัศน์ในหนึ่งชั่วโมงของรายการที่ออกอากาศทั้งหมดมีภาพของความรุนแรงมากที่สุด 3.3 ครั้ง ภาพที่ตอกย้ำการสร้างอคติเชิงลบต่อผู้อื่น จำนวน 1.3 ครั้ง ภาษาก้าวร้าว 0.3 ครั้ง ความไม่เหมาะสมทางเพศ 0.1 ครั้ง ขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศและการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม และบางส่วนเป็นเว็บไซต์ที่เข้าข่ายลามกอนาจาร ใช้ภาษาที่หยาบคาย รวมถึงเนื้อหาที่รุนแรง ขณะที่เกมคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนอย่างมาก พบว่า ปี 2550 ร้อยละ 42.2 ของเด็กและเยาวชนติดเกมออนไลน์ ซึ่งเกมส่วนใหญ่ที่นิยมเล่นเน้นการต่อสู้ ใช้ความรุนแรง มีเนื้อหาทางเพศและการใช้ภาษาในเกมที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม

1.6 บริบทการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกก่อให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคี รวมทั้งความร่วมมือในประชาคมอาเซียน ความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอย่างถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ในปี 2553 มีแรงงานข้ามชาติที่ถูกกฎหมายจำนวน 378,078 คน และผิดกฎหมายจำนวน 955,595 คน ทั้งนี้ ในปี 2558 จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีทักษะฝีมืออย่างเสรีตามกรอบความร่วมมือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีข้อตกลงร่วมกันถึงคุณสมบัติในสาขาวิชาชีพเพื่อให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานใน 7 สาขา ได้แก่ วิศวกรรม พยาบาล สถาปัตยกรรม วิชาชีพสำรวจ แพทย์ ทันตแพทย์ และนักบัญชี และในระยะต่อไปจะเปิดในสาขาอื่น ๆ รวมทั้งแรงงานกึ่งทักษะฝีมือด้วย ซึ่งจะมีผลทำให้ประเทศต้องมีเกณฑ์เพื่อเป็นมาตรฐานในการประเมินความสามารถของแรงงานที่จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานในภูมิภาคอาเซียน

2. การประเมินความเสี่ยง

การพัฒนาคนและสังคมที่ผ่านมามีความเสี่ยงกับความท้าทายจากบริบทการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง สถาบันทางสังคม และปัจเจกบุคคล โดยมีความเสี่ยงที่สำคัญ ดังนี้

2.1 โครงสร้างประชากรมีความไม่สมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ โดยประชากรวัยเด็ก นอกจากมีอัตราการเกิดที่ลดลง ยังมีปัญหาพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่งผลให้ประเทศไทยอาจประสบปัญหาภาวะขาดแคลนกำลังแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคต ขณะที่ประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่มีสัดส่วนกำลังแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 41.0 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 37.7 ในปี 2552 และเริ่มมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2552 เฉลี่ยอยู่ที่ 43 ปี โดยเป็นผู้มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 20.5 และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 12.0 สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร จนอาจต้องมีการนำเข้าแรงงานข้ามชาติจำนวนมาก ขณะเดียวกันผลผลิตภาพและทักษะความรู้ของกำลังแรงงานในปัจจุบันยังอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้ผลผลิตภาพการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัวลงนอกจากนี้ประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น แต่มีงานทำเพียงร้อยละ 38.2 ในปี 2552 และส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคการเกษตร

2.2 คุณภาพชีวิตของประชาชนยังมีความเสี่ยงจากความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการแพร่ระบาดของยาเสพติด สถานการณ์ปัญหาด้านคดีอาญา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับคดียาเสพติดที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อันเป็นผลพวงมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนหนึ่งถูกรวบงำจากกระแสวัตุนิยมและต้องการหาเงินแบบง่าย ๆ เช่น เข้าร่วมขบวนการค้ายาเสพติด การลักลอบเล่นพนันฟุตบอล การขายบริการทางเพศ เป็นต้น ส่งผลให้มีการกระทำผิดหรือก่อคดีอาชญากรรมได้ง่ายขึ้น ทั้งคดีชีวิต ร่างกาย และเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน และคดียาเสพติด ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อคุณภาพชีวิตประชาชน

2.3 ความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมไทย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ คนในสังคมขาดความไว้วางใจและขาดการมีส่วนร่วมทางสังคมวิกฤตปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันยากลำบาก มีความถี่ในการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งปัญหาในระดับครอบครัว และปัญหาความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ประกอบกับกระบวนการยุติธรรม

แก้ไข้ปัญหา ได้ไม่เต็มที่ ทำให้ขาดความไว้นื้อเชื่อใจกัน นอกจากนี้ กระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกไซเบอร์ ทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และวิจารณ์ในการเลือกรับ - ปรับ - ใช้วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมา เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอ หรือขาดการใช้วิจารณ์ญาณกลั่นกรอง จะเสี่ยงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเสมือนจริงในเชิงของการสร้างปัญหามากกว่าเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดลง สร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในสังคมลดลง

2.4 การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีส่งผลกระทบต่อการเมืองงานทำและคุณภาพชีวิต การแข่งขันทางการค้าอย่างรุนแรง การเคลื่อนย้ายเงินทุนของบรรษัทข้ามชาติ และการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ทำให้มีความต้องการนำเข้าแรงงานจากต่างประเทศทั้งในส่วนแรงงานที่มีทักษะฝีมือมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาวะการเมืองงานทำของแรงงานไทย นอกจากนี้ การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของคนไทยทั้งในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านสุขภาพ โดยเฉพาะโรคติดต่ออุบัติใหม่อุบัติซ้ำ ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายและผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งการออกกฎหมาย โดยไร้สัญชาติ ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการรับรองสถานะ และการให้บริการต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อประเด็นปัญหามนุษยธรรม และความขัดแย้งระหว่างประเทศ

3. การสร้างภูมิคุ้มกัน

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยงในอนาคตที่คาดว่าจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคน การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต บนหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรม ดำเนินชีวิตด้วย ความเพียร อดทน มีสติใช้ปัญญา จะนำไปสู่ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทุกด้าน จึงจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้คนและสังคมไทย ในประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.1 คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเรื่อง การศึกษาทักษะการทำงาน และการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21

3.2 คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย สร้างจิตสำนึกที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใสใจและแบ่งปันต่อผู้อื่น ตลอดจนนำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศในอนาคต

3.3 สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็ง ทำหน้าที่และบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษาและชุมชนให้เป็นสถาบันหลักในการพัฒนาความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม

4. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

4.1 วัตถุประสงค์

4.1.1 เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

4.1.2 เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

4.1.3 เพื่อเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

4.2 เป้าหมายการพัฒนา

4.2.1 คนไทยทุกคนมีคุณภาพเพิ่มขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา รวมทั้งมีอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัย

4.2.2 คุณภาพการศึกษาได้รับการยกระดับสู่มาตรฐานสากล ต่อยอดองค์ความรู้สู่นวัตกรรม และโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น

4.2.3 โอกาสในการเข้าถึงระบบสุขภาพที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น และปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพลดลงอย่างเป็นองค์รวม

4.2.4 สถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา

สถาบันศาสนา และสถาบันชุมชน มีบทบาทในการบ่มเพาะและหล่อหลอมเด็ก เยาวชนและคนไทยให้เป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรมอย่างเข้มแข็งมากขึ้น

4.3 ตัวชี้วัด

4.3.1 คุณภาพของประชากร

- 1) อัตราเจริญพันธุ์รวมของประชากรไทยไม่ต่ำกว่า 1.6
- 2) ระดับค่าเฉลี่ยเขาวนับัญญัติของเด็กไม่ต่ำกว่าค่ากลาง

มาตรฐานสากลที่ระดับ 100

4.3.2 คุณภาพคนโดยรวม

- 1) ปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็น 12 ปี
- 2) ผู้เรียนทุกระดับการศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม และมีความเป็น

พลเมือง

3) เพิ่มสัดส่วนประชากรที่สามารถเข้าถึงโครงข่ายคมนาคม และอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ได้ร้อยละ 80.0 ของประชากรทั่วประเทศ

- 4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 15 คน

ต่อประชากร 10,000 คน

- 5) อัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.0 ต่อปี

6) อัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคหัวใจ เบาหวาน หลอดเลือดสมองความดันโลหิตสูง และมะเร็งลดลง

7) อัตราการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ยาสูบ และการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยลดลง

4.3.3 สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็ง

1) ดัชนีครอบครัวอบอุ่นอยู่ในระดับดีขึ้น และจำนวนผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองเพิ่มขึ้น

- 2) การเรียนรู้ของคนในชุมชนเพิ่มขึ้น

3) คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านและชุมชนเพิ่มขึ้น

5. แนวทางการพัฒนา

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มในอนาคต สะท้อนให้เห็นความเสี่ยงที่อาจเกิดทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง สถาบันทางสังคม และปัจเจกบุคคล จำเป็นต้อง

เตรียมคนให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับโลกและภูมิภาค โดยเฉพาะในประเทศไทย อาเซียน ดังนั้น ช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 11 จึงมุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความเพียรมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และหนุนเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแกร่งและเอื้อต่อการพัฒนาคน ดังนี้

5.1 การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม ส่งเสริมให้คนไทยมีบุตรที่มีคุณภาพและมีการกระจายตัวประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสของพื้นที่

5.1.1 ส่งเสริมคู่สมรสที่มีความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดย

1) ส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึง ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ รวมทั้งกำหนดมาตรการที่เอื้อต่อการมีบุตรเพิ่มขึ้นอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านภาษีและสวัสดิการในการเลี้ยงดูบุตร

2) ส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ในเรื่องครอบครัวศึกษา อาหารศึกษาพฤติกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์ และสุขภาพทางเพศที่เหมาะสมปลอดภัย รวมถึงการเตรียมความพร้อมพ่อแม่ก่อนตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์ ระยะเวลาคลอด และหลังคลอด

5.1.2 สนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ โอกาส และทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ โดย

1) เพิ่มโอกาสการจ้างงานและการมีงานทำในภูมิภาค เพื่อลดการย้ายถิ่นออก และจูงใจให้มีการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม

2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน บริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เพียงพอและมีคุณภาพมาตรฐานเท่าเทียมกันระหว่างเขตเมืองและชนบท เพื่อดึงดูดให้ประชาชนอยู่ในพื้นที่

5.2 การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการเรียนรู้สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีการสั่งสมทุนทางปัญญา เชื่อมโยงการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถในการประกอบสัมมาชีพ และการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย

5.2.1 พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม โดย

1) เตรียมความพร้อมของพ่อแม่และผู้ดูแลในการเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสม กับพัฒนาการทางสมอง สติปัญญา ร่างกาย และจิตใจ ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ด้วยความสุข ค้ำยการกระตุ้นให้คิดและลงมือทำด้วยตนเอง เชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้เข้ากับชีวิตจริง และ ปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีด้านคุณธรรม และจริยธรรม

2) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพศูนย์เด็กเล็กทั้งในชุมชนสถาน ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับภูมิสังคม โดยให้ความสำคัญ กับคุณภาพ ของผู้ดูแลเด็กและการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพมีส่วนร่วม ในการ เสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างคนสามวัย

5.2.2 พัฒนาเด็กวัยเรียนให้มีความรู้ทางวิชาการ และสติปัญญาทางอารมณ์ ที่เข้มแข็งสามารถศึกษาหาความรู้และต่อยอดองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดย

1) พัฒนาหลักสูตรและปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการ พัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการการเรียนรู้ให้หลากหลาย ทั้ง ด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และนันทนาการที่ครอบคลุมทั้งศิลปะ ดนตรี กีฬา วัฒนธรรม ศาสนา ประชาธิปไตย ความเป็นไทย และเรื่องอาเซียนศึกษา ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในห้องเรียน และการเรียนรู้นอกห้องเรียน และสร้างนิสัยใฝ่รู้ มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาเฉพาะ หน้าและรับฟังความเห็นของผู้อื่น และการต่อยอดสู่ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดทั้งการจัด กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ โดยเฉพาะกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี และ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

2) ค้นหาเด็กที่มีอัจฉริยภาพและผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปกรรม หัตถกรรม การกีฬา ดนตรี เป็นต้น ให้ได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพให้มีความเป็นเลิศ สามารถแสดงศักยภาพในเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง

3) ส่งเสริมการใช้และการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น การใช้ภาษาไทยอย่าง ถูกต้องควบคู่กับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศหลัก รวมทั้งการเรียนรู้ ภาษาสากลอื่นที่เหมาะสม และภาษาประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนการเรียนรู้วัฒนธรรม และ สร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อรองรับการเป็นประชาคม อาเซียน

4) เน้นครูผู้สอนให้มีวุฒิตรงตามวิชาที่สอน มีระบบ กระบวนการผลิต และพัฒนาครูที่มีคุณภาพ สามารถดึงจุดคนเก่งและดี มีจิตวิญญาณความเป็นครู โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและยกย่องครูเพื่อศิษย์และหรือครูสอนดี เพื่อเป็นต้นแบบให้แก่ครูอื่น ๆ จัดให้มีระบบจูงใจให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการปรับวิธีประเมินสมรรถนะที่สะท้อนประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งปรับระบบการส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนในการจัดการศึกษาที่เน้นคุณภาพมาตรฐานอย่างจริงจัง

5) เสริมสร้างทักษะชีวิตและพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมและถูกต้องให้แก่เด็ก โดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น สามารถจัดการ ควบคุม ดูแลอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความรู้ ความเข้าใจในหลักโภชนาการ การออกกำลังกาย และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ และมีคุณภาพ ตลอดจนมีการพัฒนาสุขภาพโรงเรียน โดยจัดโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะเอื้อต่อการมีสุขภาวะ มีการควบคุมดูแลและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่ดีปลอดภัยจากโรคการเจ็บป่วย หรืออุบัติเหตุต่างๆ

5.2.3 พัฒนากำลังแรงงานให้มีความรู้และสมรรถนะที่สอดคล้องกับ โครงสร้าง การผลิตและบริการบนฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดย

1) พัฒนากำลังแรงงานในภาคเกษตร โดยจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถด้านการเกษตรที่ใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างครบวงจร ทั้งการจัดหาพื้นที่ทำการเกษตรตามความถนัด มีแหล่งทุนสนับสนุน และมีทักษะความรู้ด้านธุรกิจและการตลาด ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจให้เยาวชนเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอย่างมีศักดิ์ศรีเพื่อให้ภาคการเกษตรเป็นฐานการผลิตที่มั่นคงของประเทศ

2) สนับสนุนการผลิตและพัฒนานักวิจัย ผู้สร้างและพัฒนานวัตกรรมในสาขาต่าง ๆ สร้างเครือข่ายนักวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนต่อยอดสู่การสร้างสรรค นวัตกรรมระดับสูงที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาวัฒนธรรมไทยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการที่สามารถใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือเชิงสังคม โดยให้ความสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้อันด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษาฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และระดับอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันเป็นระบบ รวมทั้งการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้อันด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อต่อยอดไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

3) พัฒนากำลังแรงงานระดับกลาง โดยเน้นการจัดการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา การสร้างแรงจูงใจ ปลุกฝังค่านิยมในการเรียนสายอาชีพและการประกอบอาชีพอิสระ การยกระดับคุณภาพมาตรฐานอาชีวศึกษาให้ผู้เรียนมีสมรรถนะในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา รวมทั้งสร้างเครือข่ายการผลิตและพัฒนากำลังแรงงานกับภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะสถานประกอบการ สถาบันเฉพาะทาง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับนานาชาติ

4) จัดทำกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ โดยสร้างระบบความเชื่อมโยงระหว่างคุณวุฒิทางการศึกษาตามระดับการเรียนรู้กับคุณวุฒิวิชาชีพตามระดับความสามารถที่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนที่เทียบเคียงกับมาตรฐานสากล เพื่อให้แรงงานมีสมรรถนะและมีเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพที่ชัดเจน ตลอดจนสนับสนุนการเตรียมความพร้อมรองรับการเปิดเสรีด้านแรงงานภายใต้กรอบความร่วมมือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างเป็นรูปธรรม

5) เตรียมความพร้อมคนไทยในการรับประโยชน์และลดผลกระทบที่จะเข้ามาพร้อมกับการเข้าออกของแรงงานอย่างเสรี สร้างโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถของคนไทยในการออกไปทำงานต่างประเทศ ยกกระดับทักษะด้านอาชีพและทักษะด้านภาษา

6) เร่งปรับปรุงการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติให้เป็นระบบ ทั้งการจัดระเบียบแรงงานไร้ฝีมือ การดึงดูดแรงงานที่มีความรู้และทักษะสูงเข้ามาทำงานในประเทศ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลของแรงงานข้ามชาติให้มีประสิทธิภาพและนำไปใช้ในการบริหารจัดการแรงงานได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการจัดบริการทางสังคมให้กับแรงงานข้ามชาติตามความเหมาะสมและเป็นธรรม

7) จัดให้มีการวางแผนและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรภาครัฐอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง สร้างความชัดเจนในบทบาทและภาระงานของข้าราชการ พนักงานและลูกจ้าง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของภาครัฐให้มีผลิตภาพสูงขึ้น รวมทั้งปรับปรุงระบบบริหารงานบุคคลให้เอื้อต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ของภาครัฐ

5.2.4 พัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม มีคุณภาพ มีคุณค่า สามารถปรับตัวเท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นพลังในการพัฒนาสังคม โดย

1) ส่งเสริมการสร้างรายได้และการมีงานทำในผู้สูงอายุ โดยกำหนดลักษณะประเภทงานและอัตราค่าจ้างที่เหมาะสม ควบคู่กับการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทั้งด้าน

วิชาการและการใช้สื่อการเรียนรู้สมัยใหม่ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อการประกอบอาชีพและการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง

2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นคลังสมองของชาติทั้งภาครัฐและเอกชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ

3) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเอง โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อม และความจำเป็นทางกายภาพให้เหมาะกับวัย และการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ โดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น

5.2.5 สอดแทรกการพัฒนาคนทุกช่วงวัยด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่วัฒนธรรมการเกื้อกูล เสริมสร้างทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต การต่อยอดสู่นวัตกรรม ความรู้การฝึกฝนจนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การเปิดใจกว้างพร้อมรับทุกความคิดเห็น และการปลูกฝังจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ควบคู่กับการพัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย สอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงาน และเตรียมพร้อมสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน รวมทั้งการพัฒนาต่อยอดตามศักยภาพและความถนัด

5.2.6 สร้างจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้ตระหนักถึงการเคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชนการสร้างค่านิยมให้มีพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์พลังงาน มีการเรียนรู้ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมน่าอยู่

5.3 การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม สร้างเสริมสุขภาพควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพระบบบริการสาธารณสุข

5.3.1 การสร้างเสริมสุขภาพะคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน การลดปัจจัยเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพที่มีผลต่อสุขภาพ การพัฒนาระบบและกลไกเฝ้าระวังความมั่นคงทางสุขภาพจากปัจจัยคุกคามสุขภาพที่แฝงมากับกระบวนการพัฒนา รวมทั้งมุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะ

ที่เอื้อต่อสุขภาพ การใช้ประโยชน์จากยาสมุนไพรเพื่อการป้องกันและการรักษาเบื้องต้น และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารต่อสังคมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก

5.3.2 พัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะระบบบริการขั้นพื้นฐาน ควบคู่กับการส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก การพัฒนาด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศ การพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุข ให้เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากร ค่าตอบแทน และการอำนวยความสะดวกในชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้บุคลากรมีการกระจายที่เหมาะสม รวมทั้งการใช้มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

5.4 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คน ทุกกลุ่ม ทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่

5.4.1 สร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มินิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กรกลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

5.4.2 ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

1) จัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ยืดหยุ่น หลากหลายเข้าถึงได้ง่ายที่สัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้เป็นกลุ่มจนติดเป็นนิสัยใฝ่เรียนรู้

2) มีระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ ปรับระบบการวัดประเมินผลผู้เรียน และระบบการเข้ารับการศึกษาต่อให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาทางเลือกในประชากรทุกกลุ่มตามศักยภาพของผู้เรียน

3) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาบทเรียนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการใช้มาตรการทางภาษีในการสนับสนุนการผลิตสื่อเพื่อการเรียนรู้ และเป็นช่องทางสำหรับคนทุกกลุ่มวัยแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

5.4.3 สนับสนุนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1) เสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาในระดับ

ท้องถิ่นชุมชน และประเทศ โดยพัฒนาโครงข่ายโทรคมนาคมและบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับภูมิสังคม และพัฒนายกระดับศูนย์กลางความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ คู่มุมภาคและชุมชน รวมทั้งการปรับปรุงและผลักดัน กฎ ระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนมาตรการภาษีที่เกี่ยวข้องให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

2) พัฒนาและเปิด โอกาสให้ประชาชนและชุมชน ได้ใช้ประโยชน์จาก แหล่งเรียนรู้ทั่วไป อาทิ สถานศึกษา ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา และ นันทนาการรวมทั้งเปิดพื้นที่เวทีสาธารณะให้เป็นศูนย์รวมการแลกเปลี่ยนให้กับนักคิด และ นำเสนอผลงานเชิงสร้างสรรค์ โดยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เยาวชน และประชาชนให้เข้าถึงอย่างสะดวกและใช้บริการ ได้เต็มศักยภาพ มีการผสมผสาน ภูมิปัญญา ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้

3) พัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และจัด ให้มีการวิจัยเชิงประจักษ์ของชุมชน การจัดการองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับ การพัฒนาทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้เอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลาย ตลอดจนเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4) สร้างโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาคนทุกคนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเด็กเยาวชนและประชาชนที่อยู่นอกระบบ ทั้งที่เป็นเด็กในวัยเรียนที่ออกกลางคัน เด็กพิการเด็กด้อยโอกาส เพื่อส่งต่อเข้าสู่ระบบการศึกษาหรือให้ได้เรียนรู้ตามศักยภาพและตาม สภาพแวดล้อมรวมทั้งประชาชนที่ต้องการทักษะเพิ่มเติมในการประกอบสัมมาชีพ โดยความ ร่วมมืออย่างใกล้ชิดในระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่นในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ที่อยู่นอก ระบบและการบริหารจัดการให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนนำ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยเป็นฐานในการพัฒนาคนและสังคม

5.5.1 เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในการบ่มเพาะให้คน มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมในวิถีชีวิต

1) พัฒนาศักยภาพครอบครัว โดยส่งเสริมการมีอาชีพและรายได้ที่ แน่นนอน สามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียง สนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ ศักยภาพของครอบครัว มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้

เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเชื่อมโยงกับเครือข่ายครอบครัว ให้สิ่งจูงใจแก่ครอบครัวที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี รวมทั้งพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับพ่อแม่และผู้ปกครอง โดยสร้างโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและรู้จักใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าเพื่อลดช่องว่างระหว่างครอบครัว

2) พัฒนาวัฒนธรรมที่ดีและนำคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทย อาทิ ความเอื้ออาทร และการเป็นเครือญาติมาใช้ในวิถีชีวิต ควบคู่กับการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง และมีจิตสำนึกในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม

3) ผลักดันให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัวและชุมชน และภาคธุรกิจจัดกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

5.5.2 พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน

1) สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ของชุมชน

2) สนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิตวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชนการศึกษาถอดองค์ความรู้ของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การจัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

3) ส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัวชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็งควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคม และภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน

5.5.3 ส่งเสริมภาคประชาสังคมและองค์กรธุรกิจเอกชนในการทำงาน เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลไกภาครัฐ และร่วมกันสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้ง การส่งเสริมภาคเอกชนที่ประกอบกิจการเพื่อสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของ องค์กรและผลประโยชน์ของชุมชนและสังคม โดยเฉพาะส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการจัดการเรียนรู้และจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับแรงงานในสถานประกอบการหรือบริเวณ ใกล้เคียง การยกย่ององค์กรธุรกิจเอกชนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมให้เป็นแบบอย่างที่ดี ต่อสาธารณะ ตลอดจนการยกย่องคนดีในสังคมให้เป็นต้นแบบและตัวอย่างที่ดีผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

5.5.4 ฟื้นฟูบทบาทของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรมและเป็นที่ยึด ในวิถีชีวิตโดยสนับสนุนให้สถาบันศาสนาเผยแพร่แก่นของศาสนาที่ถูกดองและจัดพื้นที่ในการ ปฏิบัติธรรมอย่างทั่วถึงรวมทั้งมีการสร้างนวัตกรรมและกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และเยาวชนให้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมตามหลักคำสอนทางศาสนา

5.5.5 พัฒนาบทบาทของสถาบันทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนานคน

1) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หรือจังหวัดต่าง ๆ มี บทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนานคน ชุมชน และสังคมในพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม

2) ส่งเสริมความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาในการปลูกฝังกระบวนการคิดที่อยู่บนฐานของศีลธรรม การยอมรับความ แตกต่างสำนึกความเป็นพลเมือง และวัฒนธรรมประชาธิปไตย รวมทั้งการใช้ประโยชน์ทุนทาง สังคมในการหล่อหลอมและสร้างค่านิยมที่ดี การฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงาม

3) สร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายสังคมออนไลน์ให้เป็นพลัง สำคัญที่มีบทบาทต่อการสะท้อนความต้องการของประชาชน รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นอย่าง สร้างสรรค์ โดยจัดสรรพื้นที่ออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ตามความสนใจ วิเคราะห์แนวทางการใช้ ประโยชน์ในการใช้สื่อออนไลน์และมีการจัดระบบระเบียบการบริหารจัดการอย่างเข้มงวด

5.5.6 สร้างค่านิยมให้คนไทยภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความ แตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด และสร้าง ความเป็นเอกภาพในสังคม ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียน เพื่อให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรม ในรูปแบบการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการ รับรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสีเขียว

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงแนวคิดประเทศไทยกับสังคมสีเขียว (Inclusive Green Society) (2555 : 209-222) ไว้ดังนี้

สังคมสีเขียว : สังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย

สังคมสีเขียวเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการผลิตและการบริโภคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการแบ่งปันผลประโยชน์และรับภาระต้นทุนของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคมที่ครอบคลุมทั่วถึง ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน โดยในระยะยาวประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนี้

1. การสร้างงานที่มีคุณค่า (Green and Decent Jobs) จากกิจกรรมการผลิตทางเศรษฐกิจสีเขียวใหม่ๆ และการลงทุนในเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องเป็นงานที่ให้ผลตอบแทนหรือค่าจ้างที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมการทำงานปลอดภัย งานมีความมั่นคง มีเส้นทางอาชีพที่สมเหตุสมผล และเคารพในสิทธิของแรงงาน โดยเฉพาะการสร้างงานในกลุ่มแรงงานภาคการเกษตร กลุ่มผู้สูงอายุและสตรี จะส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนสามารถมีรายได้ เงินออม และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. ประชาชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี จากการผลิตและการบริโภคที่ไร้สารพิษและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถลดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นทุนในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ความเป็นอยู่ที่ดี ตลอดจนการลดผลกระทบจากภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เปราะบางในสังคม เช่น กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นต้น

3. การเพิ่มศักยภาพและการมีส่วนร่วมระดับท้องถิ่น จากการกระจายอำนาจและสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการและการตัดสินใจในการจัดสรรและเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

เหตุปัจจัยที่ผลักดันเข้าสู่การเป็นสังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืน

1. การก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ โดยจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 13.2 หรือจำนวน 8.4 ล้านคนในปี 2553 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.8 หรือประมาณ 15.13 ล้านคนในปี 2583 ส่งผลให้อัตราการพึ่งพิงของวัยแรงงานกับผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้นี้มีแนวโน้มอยู่ที่วัยแรงงาน 2 คนจะดูแลผู้สูงอายุ 1 คน ขณะที่ผลิตภาพแรงงานยังคงอยู่ในระดับต่ำมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเพียงประมาณร้อยละ 2.6 ต่อปี ส่งผลกระทบต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การสร้างรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ โครงสร้างของกำลังแรงงานในปัจจุบันประกอบด้วยกำลังแรงงานส่วนใหญ่ที่กำลังจะก้าวไปเป็นผู้สูงอายุ ระดับการศึกษาต่ำ และทำงานนอกระบบ จึงเป็นข้อจำกัดสำคัญในการยกระดับขีดความสามารถเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการผลิตของประเทศและการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยในปี 2555 ประมาณร้อยละ 26.5 ของกำลังแรงงานรวมเป็นแรงงานที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ขณะที่ร้อยละ 49.5 ของกำลังแรงงานเป็นประชากรรุ่นเกิดมากที่มีอายุระหว่าง 30-49 ปี ซึ่งในกลุ่มอายุนี้นี้มีจำนวนมากถึง 12.6 ล้านคนหรือสัดส่วนร้อยละ 64.8 ที่มีการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า โครงสร้างกำลังคนสะท้อนว่าการยกระดับทักษะในด้านต่างๆ ก็อาจจะมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการยกระดับทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นทักษะสำคัญในอนาคต แรงงานบางส่วนอาจจะไม่มีโอกาสเข้าร่วมงานที่มีคุณค่าในกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ ในขณะที่กำลังแรงงานอายุน้อยแต่มีการศึกษาค่ำก็มีอยู่จำนวนมาก และจะกลายเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มผลิตภาพแรงงานที่จะเข้ามาทดแทนกำลังแรงงานที่เริ่มชะลอกลงในเชิงปริมาณภายใต้โครงสร้างประชากรสูงอายุ ทั้งนี้ โครงสร้างกำลังแรงงานในปัจจุบันแสดงว่าแรงงานรุ่นหนุ่มสาวซึ่งจะเป็นกำลังแรงงานที่ต้องเข้ามาทดแทนกำลังแรงงานสูงอายุที่จะออกจากตลาดแรงงานไปนั้นมีข้อจำกัดในการยกระดับทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในขณะที่ผู้สูงอายุและแรงงานที่จะก้าวไปเป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่มีเงินออมและหลักประกันด้านรายได้ จึงเป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลให้กลุ่มคนจนและเปราะบางมีจำนวนมากขึ้น

2. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ผลจากการพัฒนาในอดีตก่อให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้และการเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีสิทธิมีเสียงในกระบวนการตัดสินใจ

และในปัจจุบันช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมมีความรุนแรงมากขึ้นและเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งจะกลายเป็นข้อจำกัดหนึ่งในการที่จะยกระดับการพัฒนาประเทศให้หลุดพ้นจากกับดักการเป็นประเทศรายได้ชั้นกลาง ขณะที่ในระยะสั้นการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขียว อาจส่งผลกระทบต่อและซ้ำเติมกับกลุ่มคนจนและกลุ่มคนที่เปราะบางและอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลง หากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมรองรับการพัฒนาแบบสีเขียวอาจไม่สามารถช่วยลดความยากจนและขจัดความเหลื่อมล้ำได้ แต่ในทางตรงกันข้าม อาจส่งผลให้ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ช่องทางและกลไกการส่งผ่านที่จะส่งผลทั้งบวกและลบต่อกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสจะมีทั้งช่องทางการมีงานทำ การเข้าถึงทรัพยากรน้ำ ที่ดินทำกิน ช่องทางอื่นๆ ในการสร้างอาชีพ และพื้นที่อยู่อาศัย รวมทั้งผลกระทบต่อค่าครองชีพ ดังนี้

2.1 การมีงานทำ การสร้างอาชีพและรายได้ การเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขียว จะส่งผลต่อการสร้างอาชีพและรายได้ของประชาชนแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน จะมีทั้งกลุ่มที่ได้รับประโยชน์และกลุ่มที่เสียโอกาสและไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาหากไม่มีกลไกที่เหมาะสมรองรับ ในขณะที่ประเทศขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสีเขียวซึ่งมีการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนมากขึ้นตามลำดับ (Sustainable Production and Consumption) จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบในหลายด้าน โดยเฉพาะในช่วงของการปรับตัวซึ่งจะต้องมีการพัฒนานวัตกรรม โดยเฉพาะนวัตกรรมด้านสังคมเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีระบบรองรับผลกระทบสำหรับกลุ่มด้อยโอกาสและเปราะบาง

2.1.1 ผลกระทบต่อที่ดินทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยรวมทั้งรูปแบบอาชีพ นอกจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ในการทำ การเกษตรและอยู่อาศัยแล้ว การกำหนดลักษณะพื้นที่ทำกินและใช้สอยในอนาคตตามแนวทางการพัฒนาสีเขียวจะส่งผลให้ทั้งที่ดินทำกินและพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยมีข้อจำกัดมากขึ้น เช่น การลดพื้นที่อยู่อาศัยและทำกินที่รูกกล้าชายฝั่ง การบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดมากขึ้นสำหรับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยที่รูกกล้าพื้นที่สงวนและอนุรักษ์ การรูกกล้าพื้นที่ผิวนนและทางสาธารณะ การกำหนดเป็นพื้นที่กันชนหรือฉนวน (Buffer Zone) เป็นต้น ทั้งนี้ การใช้กลไกทางกฎหมายนั้นจะต้องพิจารณาบังคับใช้อย่างเป็นธรรมกับทุกกลุ่มในสังคมและหลีกเลี่ยงการซ้ำเติมกลุ่มยากจนและด้อยโอกาส ขณะเดียวกันจำเป็นต้องออกแบบกลไกหรือนวัตกรรมในรูปแบบต่างๆ มารองรับผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ

2.1.2 ผลกระทบต่อการมีงานทำ การพัฒนาภายใต้แนวทางสีเขียวมีแนวโน้มที่จะสร้างงานสีเขียวที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น โดยคาดว่าจำนวนของผู้ที่ได้รับประโยชน์ (Winners) จะมีจำนวนมากกว่าผู้เสียประโยชน์ (Losers) แต่อย่างไรก็ตามจะมีแรงงานจำนวนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบในทางลบจากการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ความยั่งยืน ทั้งนี้ ลักษณะงานจะขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้นทั้งในด้านทักษะ พื้นฐานการศึกษา และการกำหนดคุณลักษณะของอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากคำนึงรวมไปถึงงานที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอุตสาหกรรมสุขภาพ เออร์ การกำหนดลักษณะงานสีเขียวจะต้องมีความครอบคลุมไปถึง เช่น ไฟฟ้าพลังงานลม และไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์ ที่ในห่วงโซ่อุปทานต้องใช้เหล็กกล้าจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานที่มีอายุมากและการศึกษาน้อยได้มากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากมักมีข้อจำกัดในการต่อยอดทักษะให้สอดคล้องกับความต้องการภายใต้ระบบการผลิตและบริการสีเขียว ทั้งนี้ จากมุมมองในภาพกว้างการทำงานจะได้รับผลกระทบในหลายด้าน ในขณะที่เศรษฐกิจกำลังก้าวสู่ความยั่งยืน (Greater Sustainability)

2.2 ผลกระทบต่อค่าครองชีพ/ราคาสินค้าและบริการ ต้นทุนการผลิตและราคาสินค้าและบริการที่ไปถึงมือผู้บริโภคอาจจะเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อเนื่องจากการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตที่ยั่งยืนเพื่อการผลิตสินค้าและบริการที่เป็น “ฉลาดเขียว” และสินค้าปลอดสารพิษนั้น จำเป็นต้องลงทุนและปรับเปลี่ยนด้านเทคโนโลยี และการใช้แรงงานคุณภาพภายใต้ข้อจำกัดด้านวัตถุดิบและคุณภาพของแรงงาน รวมทั้งภาระต้นทุนในการร่วมรับผิดชอบฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดังนั้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่านต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นและส่งผลให้ราคาสินค้าและบริการสูงขึ้น ราคาอาหารอาจจะสูงขึ้นจากส่งเสริมการผลิตพลังงานทางเลือกหากขาดการวางแผนที่เหมาะสม นอกจากนั้นสินค้าและบริการที่มีการผลิตเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตท่ามกลางความเล็งภัยธรรมชาติอาจจะมีราคาสูงเนื่องจากตลาดยังมีขนาดเล็ก กลุ่มยากจนและเปราะบางไม่สามารถเข้าถึงได้ ดังนั้น หากไม่มีนวัตกรรมและมาตรการที่เหมาะสมรองรับ การพัฒนาแบบสีเขียวอาจส่งผลให้ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

กระบวนการพัฒนาสำคัญที่จะนำไปสู่สังคมสีเขียว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาบนเส้นทางสีเขียวเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน ที่ประกอบด้วยสังคมคุณภาพ เศรษฐกิจ สีเขียวที่มีฐานกว้าง สร้างสรรค์ และสร้างโอกาสอย่างทั่วถึง รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน โดยการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัตินั้นต้อง

คำนึงถึงหลักการพื้นฐานและเงื่อนไขจำเป็นหลายประการในการออกแบบและคัดเลือกนโยบายและการจัดทำเครื่องมือหรือมาตรการในขั้นตอนของการปฏิบัติ ได้แก่

1. การยึดหลักของความครอบคลุมทั่วถึง เป็นธรรม และรับผิดชอบต่อตามสิทธิและหน้าที่ เพื่อลดปัญหาช่องว่างทางสังคมในปัจจุบันให้แคบลง ตัวอย่างเช่น การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการออกแบบมาตรการจะต้องยึดหลักประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม การชดเชยและดูแลผู้ที่ได้รับผลกระทบในทางลบ มาตรการภาษีต้องยึดหลักการที่ผู้รับประโยชน์เป็นผู้รับภาระต้นทุนหรือมีส่วนสำคัญในการรับภาระต้นทุนโดยที่ไม่ลดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพ

2. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ผู้การผลิตที่ยั่งยืนทั้งจากการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้และการปรับเปลี่ยนประเภทของทรัพยากร แรงงาน วัตถุดิบ และเทคโนโลยีที่ใช้ ควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้/การอุปโภคบริโภคไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืนที่ไม่ครอบคลุมเฉพาะแต่การอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการหลากหลาย หากแต่หมายรวมถึงการระมัดระวังการก่อหนี้สินและการส่งเสริมการออม

3. การรวมพลังและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน โดยจะมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในภาครัฐ การยกระดับความเป็นพลเมืองดีของภาคธุรกิจเอกชน การคืนกำไรสู่สังคม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติ “3Ps for 3Ps”

ทรัพยากรธรรมชาติ “3Ps for 3Ps” (Public, Private, People สำหรับ Profit/ Prosperity, People, Planet) ตามแนวทางการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จะต้องดำเนินการร่วมกันและควบคู่กันทั้งภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ และภาคประชาชน ได้แก่ การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและการพัฒนาคุณภาพและทักษะแรงงานรวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลิตภาพการผลิตรวม การลงทุนในการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทั้งนวัตกรรมการดำเนินงานและนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ (Process and Products Innovation) ในการพัฒนาสินค้าและบริการสีเขียว การลงทุนในเทคโนโลยีสะอาดเพื่อการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทดแทนการผลิตแบบเดิม การสร้างตลาดใหม่ของเทคโนโลยีสีเขียว สินค้าและบริการสีเขียว สำหรับภาครัฐต้องออกแบบนโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเพิ่มการลงทุนในผลิตภัณฑ์และ

บริการสีเขียว ทั้งมาตรการทางการคลังและภาษี การจัดหาแหล่งเงินทุนและบริการพัฒนาธุรกิจ แก่ผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดย่อม (SMEs) มาตรการให้เงินชดเชยหรือเงินอุดหนุน แก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็กในการลดต้นทุนจากการลงทุนในเทคโนโลยีสีเขียว การให้ ความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่ สังคมสีเขียวให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งการออกแบบมาตรการเพื่อปิดช่องว่าง ที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มประชาชนยากจนและด้อยโอกาสทั้งในเรื่องการให้ความรู้ พัฒนาทักษะ แรงงานเพื่อเพิ่มผลิตภาพ และการคุ้มครองทางสังคมให้แก่แรงงานและผู้บริ โภคเพื่อลด ผลกระทบในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ทั้งผลกระทบจากข้อจำกัดของที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย โอกาสในการมีงานทำ และราคาสินค้าและบริการที่อาจจะสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของ การเปลี่ยนผ่าน ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกกลุ่มคนเข้าถึงและได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่ม คนจนและเปราะบาง แนวทางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงได้ให้ความสำคัญ และนำไปสู่การใช้ทั้ง 3 กลไก ควบคู่กัน ไปในการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ

1. การใช้กลไกตลาดในการขับเคลื่อนในกรณีตลาดสามารถทำงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เช่น กรณีของสินค้าและตลาดเขียวในตลาดบนซึ่งผู้ผลิต/ผู้ขายมีการแข่งขันสูง และผู้บริโภคมีกำลังซื้อสูงและเข้าถึงข้อมูลการตลาด ตลาดสินค้าเทคโนโลยีสำหรับกิจการ ขนาดใหญ่ ตลาดแรงงานทักษะสูง ตลาดวัตถุดิบมีคุณภาพ เป็นต้น
2. การใช้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของภาครัฐในกรณีที่ระบบตลาดไม่สามารถทำงาน ได้อย่างสมบูรณ์และขาดประสิทธิภาพและมีความเสี่ยงที่จะกระทบประชาชนยากจนและด้อย โอกาส เช่น กรณีของสินค้าจำเป็นต่อการดำรงชีพ (อาหาร อุปกรณ์เกี่ยวเนื่องกับที่อยู่อาศัย) ที่อาจจะมียาราคาสูงขึ้นในช่วงที่เปลี่ยนผ่าน ความต้องการเงินลงทุนของ SMEs ในการ ปรับเปลี่ยนเทคโนโลยี และการใช้กฎระเบียบเพื่อให้สามารถสะท้อนต้นทุนการใช้พลังงาน และวัสดุ/วัตถุดิบที่เกิดขึ้นในเชิงสิ่งแวดล้อมและในเชิงสังคมอย่างเต็มที่และลดแรงจูงใจ รูปแบบของการผลิตและการอุปโภคบริโภคที่ยั่งยืน โดยทั่วไปยุทธศาสตร์ในลักษณะ ดังกล่าวนั้นค่อนข้างสวนทางกับยุทธศาสตร์ซึ่งบริษัทธุรกิจเอกชนต่างๆ ใช้ในการแข่งขันซึ่ง มักจะเป็นยุทธศาสตร์การแข่งขันด้านราคา ไม่ใช่ด้านคุณภาพเป็นหลัก จึงมักจะผลักระะ ต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมออกไป และเสาะแสวงหาวัสดุ วัตถุดิบ และ แรงงานที่มีราคาถูกที่สุดเพื่อการทำกำไร ดังนั้นกฎระเบียบจะช่วยให้คุณค่ากับ สิ่งแวดล้อมและผู้คน (มนุษยชาติ) และสร้างงานที่มีคุณค่า ปลอดภัย และให้ผลตอบแทนที่ดี

3. การใช้ความรู้ จริยธรรมและคุณธรรม ทั้งภาคธุรกิจเอกชนในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค ภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแลและผู้อำนวยความสะดวก และภาคประชาชนในฐานะผู้บริโภคและเจ้าของงานทรัพยากรและผู้ตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐและภาคเอกชน ความรู้และจริยธรรมคุณธรรมนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันให้การใช้กลไกตลาดและการบังคับใช้กฎหมาย มีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติหรือการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวรวมถึงการใช้กลไกดังกล่าวข้างต้นจะต้องมีการออกแบบ สร้างสรรค์ความคิด และหาวิธีใหม่ๆ ทั้งในรูปของนวัตกรรมทางเศรษฐกิจ นวัตกรรมทางสังคม และนวัตกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมทางสังคมซึ่งมีเป้าหมายทางสังคมจะเป็นเครื่องมือสำคัญและจำเป็นมากขึ้น และจะเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการจุดประสงค์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมไว้ด้วยกันเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในบริบทของการพัฒนาสีเขียว โดยนวัตกรรมทางสังคม จะเป็นการสร้างสรรค์ความคิดและวิธีที่จะนำไปสู่แนวทางใหม่โดยมีหลักการเพื่อแก้ปัญหาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป้าหมายเชิงสังคม สร้างความสมดุลของกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและมีผลกระทบสูง สร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมใหม่ที่สามารถให้คุณค่าทั้งในเชิงแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้วย นวัตกรรมทางสังคมส่วนใหญ่ปรากฏใน 3 ประเภท ได้แก่

1. นวัตกรรมที่เป็นการคิดริเริ่มในระดับรากหญ้าในการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของสังคม เช่น การสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาส
2. นวัตกรรมในการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่และมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชน เช่น การให้สินเชื่อรายย่อยระดับชุมชน การดูแลผู้สูงอายุในชุมชน โดยชุมชน
3. นวัตกรรมที่มุ่งหวังการเปลี่ยนค่านิยม ยุทธศาสตร์ และนโยบาย เช่น ความพยายามในการหยุดภาวะโลกร้อน ด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ โครงการธนาคารขยะ เนื่องจากเป็นโครงการที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยผู้นำขยะมาได้ค่าตอบแทน ชุมชนมีขยะลดลง รวมทั้งมีการปรับพฤติกรรมของคนให้มีการคัดแยกขยะ เป็นต้น

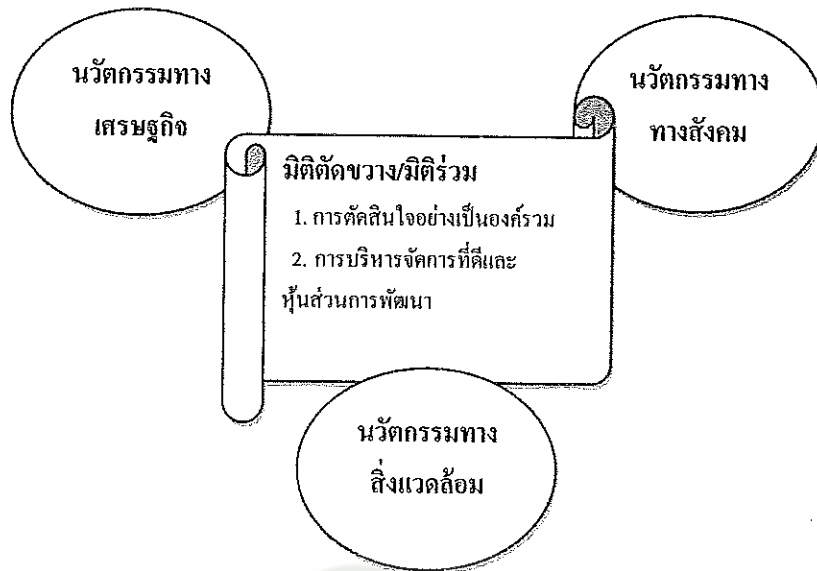
ทั้งนี้ ความตระหนักรู้ของภาคสังคมและภาคเอกชนจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะผู้ประกอบการเนื่องจากเป็นการดำเนินการที่สามารถวางเป้าหมายร่วมกันระหว่างการลงทุนเพื่อหากำไรและนำผลกำไรมาทำประโยชน์เพื่อสังคมที่จะสนับสนุนให้มีความสามารถในการทำกำไรได้ยั่งยืนในระยะยาว โดยมีการดำเนินงานในหลายรูปแบบ เช่น ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (corporate social

responsibility: CSR) กิจกรรมเพื่อสังคม (Social Enterprises) เป็นต้น สถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสีเขียว และการใช้นวัตกรรมทางสังคมจะมีส่วนช่วยในการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่าน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสังคมสีเขียว

แนวคิดการพัฒนา นวัตกรรมสู่สังคมสีเขียว

ในช่วงแรกเริ่มของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาสู่สังคมสีเขียว กลุ่มคนแต่ละกลุ่มในสังคมจะมีระดับการพัฒนาและความพร้อมไม่เท่ากันในการเข้าสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งมักมีสาเหตุจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ การขาดความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องเข้าร่วม และการขาดความรู้ ความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าร่วม ทั้งนี้ การสร้างกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่มีประสิทธิภาพจากสังคมในสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไปสู่สังคมสีเขียว นวัตกรรม (Innovation) ในด้านต่าง ๆ จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ทั้งนี้ สิ่งที่เป็น “นวัตกรรม” จะต้องมีลักษณะสำคัญ คือ

1. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ (Innovative) เพื่อรองรับสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมปัจจุบัน ไปสู่สังคมสีเขียว (Green)
2. เป็นสิ่งที่ต้องมีการเข้าแทรกแซง (Intervention) เพื่อการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิด เนื่องจากอาจไม่สามารถเกิดได้โดยอัตโนมัติในขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน
3. เป็นสิ่งที่มีผลกระทบสูง (High Impact) โดยเป็นเครื่องมือที่พัฒนาหรือสร้างขึ้น เพื่อแก้ปัญหาในระดับสาเหตุหรือรากเหง้าของปัญหา ไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาอย่างฉาบฉวยหรือผิวเผินแต่เพียงในระดับผลที่เห็นได้ง่ายแต่ไม่ยั่งยืน

แผนภาพที่ 1 นวัตกรรมในมิติต่างๆ ผู้สังคมสีเขียว

ที่มา : องค์การหอการค้านานาชาติ (International Chamber of Commerce, 2012)

แนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Self-sufficient Economy) ตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นปรัชญาที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักซึ่งจะเป็นแนวทาง ในการรอดพ้นจากภาวะวิกฤติได้ โดยได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกร ให้ปฏิบัติชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะสามารถอยู่รอดจากวิกฤติเศรษฐกิจ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544 : 286-287) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ (Relative Self-sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้อง เต็มคร่อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอ กินพอใช้ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียง อย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความ เจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสพระราชทาน แก่ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานใน โครงการอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ (กปร.) และคณะเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ มี 3 ชั้นดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2545 : 123-126)

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัว เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยแบ่งพื้นที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน โดยอาศัยสูตร 30:30:30:10 แบ่งสัดส่วนการใช้พื้นที่ขุดสระน้ำ ปลูกผลไม้ยืนต้นและผักต่างๆ ปลูกข้าวที่อยู่อาศัยและถนนหนทาง ซึ่งในกรณีที่เกษตรกรครองพื้นที่ 15 ไร่ 30 ของพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าว ก็จะคิดเป็นพื้นที่ประมาณ 4 – 5 ไร่ ผลผลิตอาหารบริโภคเองเหลือขายทำให้มีกินไม่อด มีเงินออม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 การรวมตัวในรูปแบบสหกรณ์ เป็นองค์กรชุมชนทำเศรษฐกิจชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเกษตรหัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจน้ำมัน ขยายอาหาร ขยายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่นและเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความร่วมมือกับแหล่งทุนและแหล่งพลังงานภายนอก เพื่อสนับสนุนการลงทุนเชื่อมโยงกับบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่รวมทั้งการส่งออก ความเป็นประชาคมจะให้ความสุข สวัสดิ์ศรีและศักยภาพ ในการแก้ไขและพัฒนาในเรื่องต่างๆ ทุกท่านสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นประชาคม ซึ่งเป็นอนาคตของมนุษยชาติ ร่วมกันทั้งโลก

อย่างไรก็ดีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียงตัวอย่างหนึ่ง ในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางการปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงนี้สามารถนำประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

อำพล เสนาณรงค์ (2546 : 6) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตนเองช่วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหาร และที่อยู่อาศัยส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้ของจากที่ผลิตเองได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศมากที่สุดพยายามก่อนให้ให้น้อยที่สุด และ ควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรมไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

อภิชาติ พันธเสน (2546 : 9) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า โดยเนื้อแท้ก็คือพุทธ เศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยกล่าวได้ถึงทางสายกลางว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่การสร้างสติปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญที่สุด โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าสู่นิพพานในท้ายที่สุด

ประเวศ วะสี (2546 : 4-7 อ้างใน เพ็ญญา หัสรังค์, 2553) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า คือเศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทาเพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงคำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้นเมื่อแยกเป็นส่วนๆก็ทำลายส่วนอื่นๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่างๆเช่นทุนทางสังคมทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ควบคู่คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง สามารถที่จะรักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพและทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน มีความสามัคคีต่อกัน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำได้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ง่ายง่าย ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข มีชีวิตที่ดี
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม คือการที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ

ใด ๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนได้ เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่เอื้อประโยชน์ต่อครรลองชีวิตของคนทั้งสิ้น

7. มีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ไม่ใช่วูบวาบ เดียวจนเดียวรวย เดียวมีเดี๋ยวไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์เราทั้งสิ้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เรามีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ก็ส่งผลให้เป็นบุคคลที่สุขภาพจิตดี สามารถอดทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้นและผันผวนมั่นคงได้

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 1-2) ได้ให้ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงจำเป็นจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เพ็ญภา หัตถรงค์ (2553 : 24) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลาง เน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่าง ๆ เช่น ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณ มีเหตุผล เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ภายใต้เงื่อนไขของความรู้ ควบคู่คุณธรรม

จากทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ปรัชญาการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง ที่สามารถเป็นศูนย์รวมได้ทุกเรื่องคือ เรื่องพุทธศาสตร์ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ยึดหลักการ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับรัฐบาลและระดับประเทศ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยความรอบคอบ รอบรู้ ความเพียรและความอดทน

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณา 5 ส่วนคือ

1. กรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
2. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันได
3. คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้
 - 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
 - 3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
 - 3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
4. เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ
 - 4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
 - 4.2 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต
5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547 : 40-41) ได้กล่าวว่าเราสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และระดับรัฐ ดังนี้

1. ในระดับปัจเจกบุคคล/ครอบครัว คือการที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองสามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์
2. ความพอเพียงในระดับชุมชน เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกชุมชนมีความเพียงพอในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้วสมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติไปสู่ระดับชุมชนได้ รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิต มีความช่วยเหลือแบ่งปันกันจนเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง
3. ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็น และประสบการณ์ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุดเมื่อรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไรก็สามารถวางนโยบายและกลยุทธ์ การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้โดยไม่เสี่ยงว่าการพัฒนาจะไม่ยั่งยืน

ดังนั้น การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไรและหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำปรัชญาฯ ไปใช้ในการดำเนินชีวิต หลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้วก็จำเป็นต้องทดลองนำมา ประยุกต์ใช้กับตนเอง ทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้น การเดินทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ การทำอะไร ที่ไม่เสี่ยงจนเกินไปที่จะทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อน

ในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ความซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกันการรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง โดยใช้ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตภายใต้ความรู้และคุณธรรม เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่น

ความหมายของท้องถิ่น

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ (2530 : 248) ให้ความหมายคำว่า ท้องถิ่น หมายถึง “ถิ่นใดถิ่นหนึ่ง”

พัฒนา กิติอาษา (2546 : 5) ให้ความหมายของท้องถิ่นว่า มีความหมายหลากหลาย เช่น ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มหรือองค์กรทางสังคม ภาพลักษณ์สินค้า อุดมการณ์หรือแม่กระทั่งวาทกรรมรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ติดกับถิ่นที่อยู่ทางกายภาพเป็นเพียงท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง เช่น บางคู่งน้ำ คุ่มบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น เหล่านี้เป็นท้องถิ่นในความหมายดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคยและรับรู้อย่างกว้างขวางมาก่อน

โกวิท พวงงาม (2553 : 28-31) ได้กล่าวถึงความสำคัญของท้องถิ่นใน 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชน ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งปฏิสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้นเพียงเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะนี้จึงยึดโยงคนในชุมชน ให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ด้วย เช่น วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก หรือชุมชนใดที่อาศัยอยู่ใกล้ทะเลก็จะถูกยึดโยงเข้ากับพื้นที่นั้น กลายเป็นวิถีชีวิตแบบชาวประมง เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 เป็นลักษณะที่เป็นผลพวงมาจากระการแรก กล่าวคือเมื่อคนกับพื้นที่มีความสัมพันธ์กันจนกลายเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นระบบ ระเบียบกฎเกณฑ์ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน และรวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่ของคนให้มีความเจริญและเป็นที่อยู่อาศัยของคน

ในชุมชนได้ต่อไป เพื่อให้การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้คนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของตน จำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครอง ซึ่งในที่นี้ก็คือ “หน่วยการปกครองท้องถิ่น” นั่นเอง ดังนั้น ท้องถิ่นในลักษณะที่สอง ก็คือการปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับ “ชุมชนท้องถิ่น”

ทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554 : 30-31) ได้กล่าวถึงอุดมทัศน์การพัฒนาประเทศว่า คือประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกและท้องถิ่นเป็นท้องถิ่นที่น่าอยู่ที่สุด คุณลักษณะของท้องถิ่นที่น่าอยู่ที่สุดมี 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เป็นท้องถิ่นแห่งความเป็นธรรม ความเป็นธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้าขาดความเป็นธรรมแล้วจะเกิดความขัดแย้ง ความรุนแรงขาดความสงบสุข ถ้ามีความเป็นธรรมแล้วผู้คนจะรักกันและเห็นแก่ส่วนรวมทำอะไรก็สำเร็จง่าย ทำให้ท้องถิ่นน่าอยู่ ฉะนั้น ทุกท้องถิ่นต้องมีจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรมและช่วยกันดูแลให้มีความเป็นธรรมในทุกด้าน ความเป็นธรรมเป็นร่มใหญ่ที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ข้ออื่นๆ ที่ตามมาเป็นส่วนประกอบของความเป็นธรรม

2. เป็นท้องถิ่นแห่งความพอเพียง ความพอเพียงเป็นฐานของความสุขความสงบและความพอดี ความพอดี คือ ความงาม ทุกคนในชุมชนท้องถิ่นต้องมีปัจจัยพื้นฐานแห่งการยังชีพพอเพียง โดยมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ มีการจัดเหตุปัจจัยสนับสนุนให้ทุกคนครบครันมีสัมมาชีพที่สมาชิกทุกคนสามารถดำรงชีวิตได้ในฐานะพลเมืองที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี

3. เป็นท้องถิ่นแห่งความมีน้ำใจไม่ทอดทิ้งกัน ทุกชุมชนท้องถิ่นจัดให้มีการสำรวจว่ามีใครถูกทอดทิ้งบ้าง เช่น คนแก่ คนจน คนพิการ เด็กกำพร้าและจัดให้มีอาสาสมัครดูแลอย่างถ่วงหน้า มีกองทุนสวัสดิการชุมชน

4. เป็นท้องถิ่นแห่งความปลอดภัยและสันติภาพ ผู้คนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากภัยอันตราย รวมทั้งสารพิษทั้งหลายมีความสามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

5. เป็นท้องถิ่นที่มีความเป็นประชาสังคม คือ ผู้คนเข้ามารวมตัวกันร่วมคิด ร่วมทำด้วยความสมัครใจในทุกพื้นที่ องค์กรและทุกเรื่อง ท้องถิ่นต้องไม่มีแต่ความเป็นทางการเท่านั้น ซึ่งจะอ่อนแอและผิดพลาดได้ง่าย แต่ต้องมีความเป็นประชาสังคม คือ มีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำอย่างหลากหลายเต็มพื้นที่ เกิดเป็นสังคมเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขและความสร้างสรรค์มหาศาล

6. เป็นท้องถิ่นแห่งความงาม มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสะอาดมีศิลปะ มีวัฒนธรรมอันดีงาม

7. เป็นท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้และปัญญา บุคคลเป็นบุคคลเรียนรู้องค์กรเป็นองค์กรเรียนรู้ สังคมเป็นสังคมเรียนรู้ การเป็นท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้ทำให้มีปัญญา ปัญญาทำให้สำเร็จอย่างงดงาม

8. เป็นท้องถิ่นแห่งสุขภาวะ เป็นท้องถิ่นที่คนทั้งมวลมีสุขภาวะทั้งทางกาย จิต สังคมและปัญญา

จากคุณลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาให้ท้องถิ่นมีคุณลักษณะข้างต้นมากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกบนฐานของทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาทางพระพุทธศาสนา

ความหมายของจิตอาสา

ศูนย์คุณธรรม (2548 : 41) ได้ให้ความหมายว่า จิตอาสา หมายถึง จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี

พระไพศาล วิสาโล (2549 : 7) ได้ให้ความหมาย จิตอาสา หมายถึง จิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็น และพลังแห่งความดี

มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ (2551) ได้ให้ความหมายของจิตอาสาว่า การมีความเมตตาที่จะให้ผู้อื่นให้แบบอ่อนน้อม ไม่ใช่เป็นการให้แบบผู้ให้อยู่เหนือกว่าผู้รับ แต่เป็นการให้โดยสละตัวตนของเราออกไปด้วย การทำงานช่วยเหลือให้บริการผู้อื่น

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 13) ได้ให้ความหมายของจิตอาสาว่า หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบง่าย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ปิยะนาถ สรวินสูตร (2552 : 35-37) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึง บุคคลที่มีจิตที่พร้อมจะให้หรือเสียสละ เวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยให้ผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนการมีจิตอาสา

วนภทร์ แสงแก้ว (2553 : 6) ให้ความหมายของจิตอาสา คือ ผู้ที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ ตัวอย่างเช่น การให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายรวมทั้งด้านแรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละสิ่งที่ตนเองมี แม้กระทั่งเสียสละด้านเวลา เพื่อเผื่อแผ่ให้กับส่วนรวม

นันทรัตน์ ปรีวัทธิธรรม (2553 : 23) ให้ความหมายของจิตอาสาว่า เป็นการเอื้อเพื่อเอื้อแก่ การเสียสละเวลา สิ่งของ เงินทอง แรงกาย สติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตใจที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยการกระทำด้วยความสมัครใจและไม่หวังผลตอบแทน มีการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ สำนึกของบุคคลที่มีต่อส่วนรวม เอาใจใส่ป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม

กล่าวโดยสรุป จิตอาสา หมายถึง จิตที่กระตือรือร้นภายในและสำนึกสาธารณะ เป็นจิตที่เป็นสุข เพื่อได้ทำความดี อยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา ในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เป็นจิต ที่เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็ม ไปด้วยพลังแห่งความดี เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ

ความสำคัญของจิตอาสา

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสา ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต. 2547 : 2) กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสาว่า การพัฒนาตนเองให้มีความเก่งกล้าสามารถในการงานนี้ นอกจากจะเกิดผลภายนอกเช่น อาจจะได้ผลตอบแทนหรือได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนระดับงานแล้ว ก็มีผลที่แน่นอนภายในตัวเองไม่ว่าภายนอกเราจะได้รับผลตอบแทนหรือไม่ก็ตาม แต่ในตัวเราเรารู้ ก็คือการที่เรามีความชำนาญมากขึ้น ทำอะไร ได้ดีขึ้น เยาวจะมีผลตอบแทนให้หรือจะไม่มีก็แล้วแต่ แต่เรารู้สึกในตัวเองของเรา เราทำไปแล้วเราก็สบายใจอึดใจของเรา ถ้ารู้สึกว่าการทำอะไรแล้ว เราทำได้ดีขึ้น นี่คือการพัฒนาตนเอง ขอให้เรามีความภูมิใจ สบายใจในตัวได้ทันที ไม่ต้องรอให้คนอื่นเขามาให้ผลตอบแทน เช่นเราทำงานเกี่ยวกับงานรับอาสาสมัครทำงานเพื่อส่วนรวมของสังคม

พระไพศาล วิสาโล (อ้างถึงใน อรรถสม สุทธิสาร. 2551 : 3-5) กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสาว่า ในสภาพสังคมปัจจุบัน บุคคลต้องการความช่วยเหลือมีอยู่มาก การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆมากมาย เรื่องจิตอาสาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงร่วมกันพิจารณาว่า

คนสามารถจะเป็นคนหนึ่งที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมหรือไม่ จิตอาสาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดองค์กร หรือเครือข่ายอาสาขึ้นมา เพื่อกระตุ้นจิตอาสาให้เพิ่มขึ้นในสังคมไทยเครือข่ายจิตอาสาเป็นองค์กรที่ดำเนินการ โดยตามปกติแล้ว การทำงานในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการทำงานที่เสี่ยงต่อชีวิตหรือการทำงาน เพราะถือว่าทำงานด้วยจิตอาสาลงไปทำ แต่เนื้อหาในการทำงานลักษณะนี้ กล่าวคือทำงานมีความมุ่งหมายต่องานในตัวเอง มีคุณค่า และเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ แต่ผู้ทำงานจะเข้าใจความมุ่งหมาย และเห็นประโยชน์แค่ไหน ถ้ามองเห็นประโยชน์แล้วมีแรงกระตุ้นคือศรัทธา วิริยะ ขันติ สติ ปัญญา นี่คือองค์ประกอบของนักจิตอาสาอันเป็นแรงกระตุ้นในการทำงานของนักจิตอาสา จำเป็นต้องมีและสร้างให้เกิดขึ้น แรงกระตุ้นคือศรัทธาในการทำงานของจิตอาสา ต้องประกอบด้วยศรัทธาเชื่อมั่นในงานที่ทำ ศรัทธาคือการที่มีความเชื่อ ความมั่นใจ เห็นคุณค่า เป็นประโยชน์ของงานนั้น ศรัทธาเป็นสิ่งสำคัญ เป็นหลักที่อยู่ในใจเรา เป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานที่เป็นเรื่องทางร่างกาย หรือทางสังคม เกิดความหมายเป็นประโยชน์ที่แท้จริง เพราะฉะนั้น งานไม่ใช่เป็นเพียงภาพที่ปรากฏมองเห็นกันภายนอกเท่านั้น แต่จะต้องมีหลักในทางจิตใจเป็นฐานอยู่ด้วยก็คือ ความศรัทธา ถ้าเราจะทำงานให้มีความสุขก็ต้องมีศรัทธาในงานด้วย บุคคลที่เคยมีประสบการณ์เรียนรู้ การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเอง จะรู้สึกถึงความอึ้งใจ มีความสุขที่ได้จากการให้ และมีพลังมากขึ้นที่จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อีกมากมาย และนี่คือการทำบุญที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญ

จากทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าความสำคัญของจิตอาสา เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเก่งกล้าสามารถในกิจการงานนั้นเกิดแรงกระตุ้นคือศรัทธาในการทำงาน ทำด้วยศรัทธาเชื่อมั่นในงานที่ทำ มีความมั่นใจ เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ของงานนั้น เมื่อทำงานที่เป็นเรื่องทางร่างกาย หรือทางสังคม เกิดความหมายเป็นประโยชน์ที่แท้จริง ปรากฏมองเห็นกันภายนอกและมีเกิดผลภายใน มีความชำนาญชำนาญมากขึ้น ทำอะไรได้ดีขึ้น ทำไปแล้วเกิดความสบายใจ อึ้งใจ มีความภูมิใจได้ทันที ไม่ต้องรอให้คนอื่นเข้ามาให้ผลตอบแทน

ลักษณะของจิตอาสา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2552 : 15) ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสาสรุปได้ว่า จิตอาสา คือ การกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวม “จิตอาสา” ซึ่งตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า วัชตติ เรียกเต็มว่า อริยวัชตติ แปลว่า หลักธรรมเจริญอย่างอริยะ ซึ่งแสดงว่า พุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีความหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้มี 5 ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา กล่าวโดยสรุป “จิตอาสา” เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วย ความมีน้ำใจ

และจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละร่างกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อนำเพื่อประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าคือต้นแบบจิตอาสาที่ดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2552 : 187-189) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสา ในอีกลักษณะหนึ่งว่า จุดสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา คือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต่างหากจากกันและที่สัมพันธ์กันระหว่างกรรมนิยาม (การกระทำคือหน้าที่) กับสังคมนิยม (สมัยนิยม) เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เบื้องแรกขอให้พิจารณาให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น 4 ระดับคือ

1. ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความ โน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุความทุกข์เป็นต้น

2. ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ทำที่ การวางตนปรับตัว อากาโรคบสนอง ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ ๑ นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้เห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเลื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาก ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียดังต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้านคือผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4. ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่น ทำให้เกิดความเลื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2546 : 35-39) ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสา โดยท่านเน้นย้ำถึงคุณสมบัติภายในของมนุษย์ ที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตอาสา โดยสรุปความได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สึกษา หรือการศึกษาคือการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา มนุษย์ที่

ฝึกศึกษาหรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่งามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุข โดยสวัสดิ์ มนุษย์ที่จะได้ชื่อว่าฝึกศึกษา หรือพัฒนาคน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการ ที่เรียกว่าแสงเงินแสงทองของชีวิตที่งดงามหรืออรุณของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง มีดังนี้

1. กัลยาณมิตรตา (มีกัลยาณมิตร) แสงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือ เริ่มต้นแต่มีพ่อแม่เป็นกัลยาณมิตรในครอบครัว รู้จักคบคน และเข้าร่วมสังคมกับกัลยาณมิตรที่จะมีอิทธิพลชักนำและชักชวนกันให้เจริญงอกงามในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ทั้งที่เป็นบุคคล หนังสือ และเครื่องมือสื่อสารทั้งหลาย ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ และความดีงามเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต แก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์

2. สีสัมปทา (ทำสีลให้ถึงพร้อม) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อ โอกาสแก่การพัฒนาชีวิตคือ มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ด้วยการกินใช้ปัจจัย 4 ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบคุณธรรมสัมพันธของธรรมชาติ

3. ฉันทสัมปทา (ทำฉันทให้ถึงพร้อม) มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือเป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศ ออกมาช่วยทำทุกสิ่ง ทุกคนที่ตนประสบเกี่ยวข้องกับให้เข้าถึงภาวะที่งดงาม

4. อุตตสัมปทา (ทำตนให้ถึงพร้อม) มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ได้ คือระลึกละอู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึกซึ่งเมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐเลิศสูงสุดแล้วตั้ง ใจฝึกตน จนมองเห็นความยากลำบาก อุปสรรคและปัญหา เป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป จนเต็มสุดแห่งศักยภาพ ด้วยการพัฒนาที่พร้อมทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา

5. ทิฐุสัมปทา (ทำทิฐุให้ถึงพร้อม) ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆ ตามเหตุ และผล คือตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามมีเหตุผล ทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะใฝ่ทำให้สำเร็จและดีงามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้ภายในขอบเขต

ของเหตุปัจจัยที่มีและที่ทำ ตลอดจนไม่ปล่อยตัวเลื่อนไหลไปตามกระแสความตื่นข่าวและ
ค่านิยม

6. อัปปรมาทสัมปทา (ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม) ตั้งตนอยู่ในความ
ไม่ประมาท คือ มองเห็นตระหนักรู้ถึงความไม่คงที่ ไม่คงทน และไม่คงตัว ทั้งของชีวิตและ
สิ่งทั้งหลายรอบตัวและเสริมสร้างเหตุปัจจัยของความเจริญงอกงาม โดยใช้เวลาทั้งคืนวัน
ที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา (ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม) จลาคคิดแยกคาย
ให้ได้ประโยชน์และความจริง คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น กับทั้งสามารถแก้ไข
ปัญหาและจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองและ
เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

คุณสมบัติหรือลักษณะของจิตอาสา มีดังนี้

1. ไม่เห็นแก่ตัวในการทำงานหรือเสียสละ (Unselfishness)
2. ประกอบมีลักษณะท่าทางที่ตีเหมาะสม (Bearing)
3. ถือความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity)
4. มีความอดทนมุ่งมั่น (Endurance)
5. มีความเด็ดขาดหรือเด็ดเดี่ยว (Decisiveness)
6. เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน (Sympathy)
7. มีความยุติธรรม (Justice)
8. มีความรู้ (Knowledge)
9. มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

จํานงค์ ทองประเสริฐ (2553 : 36 - 38) ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสาโดย
สรุปความได้ว่า เมื่อนุญษ์พัฒนาทั้งด้านจิตใจ บุคลิกภาพ วิถีชีวิตบุคคล และสังคมไป
พร้อมๆ กัน กลยุทธ์เชิงรุกในการพัฒนาหรือพุทธศาสตร์บัณฑิต ได้แสดงบทบาทของ
ความเป็นนักจิตอาสาแบบเต็มตัว คือ หน้าที่ของพุทธศาสตร์บัณฑิตไว้ว่า หน้าที่โดยตรง
พระสงฆ์ หรือพุทธศาสตร์บัณฑิตนั้นมีบัญญัติไว้ว่า เป็นผู้ให้ธรรมทาน ธรรมทานคือการให้
ธรรมะ แจกความหมายออกไปว่า เป็นการพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือ
หลักการที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ประสบสิ่งที่ดีงามสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นความทุกข์ความ
ขัดข้องต่างๆ ในฐานะ ที่เป็นสถานเช่นนี้ ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ในตัว หรือจะว่า
เกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาที่ทำได้ โดยมีบทบาทในทางสังคมเองบ้างพฤติกรรม กิจกรรมและกิจการ

ต่างๆ พระสงฆ์มีผลกระทบต่อสังคมไปด้วยเพราะฉะนั้นพระสงฆ์หรือพุทธศาสนศร บัณฑิตจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และมีบทบาทสำคัญ ในวิถีชีวิต ของสังคมแห่งมวลมนุษย์ ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทาง โลกทางธรรม พุทธ ศาสตร์บัณฑิตได้รับการเคารพนับถืออย่างสูง พุทธศาสตร์บัณฑิตยังมีหน้าที่ให้บริการด้านอื่นๆ อีกมากมายที่เป็นกลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการเพื่อเป็นศูนย์กลางพระพุทศาสนาแบบ บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้สังคมเกิด ความมั่นคง และมีความอยู่เย็นเป็นสุขในการดำเนินชีวิตในสังคมสืบไป

คุณสมบัตินักพัฒนาจิตอาสาควรมี อันเป็นลักษณะของผู้มีจิตอาสา ดังนี้

1. เริ่มต้นทำงานอย่างมีเป้าหมาย
2. เข้าถึงจิตใจประชาชนในพื้นที่
3. ขณะลงพื้นที่ทำงานเป็นผู้อ่อนถ่อมตน ไม่ยกตนข่มผู้อื่นหรือเพื่อน

ร่วมทำงาน

4. มีหลักยึดมั่นในการทำงาน
5. มีความเคารพยำเกรงต่อเพื่อนร่วมทำงานและมีความขำเกรงคนพื้นที่
6. ใส่ใจต่อการพัฒนาตนให้เป็นคนมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะพัฒนาทุกฝ่ายไป

พร้อมกันกับนักจิตอาสา

จากทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ลักษณะของจิตอาสา คือ ความสำนึก ที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยการเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือ ผู้ที่มีจิตอาสาจะแสดงออกซึ่ง พฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา แรงกาย และ สติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน และเต็มไปด้วยพลังแห่ง ความดีเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและมีสันติสุข

คุณลักษณะของผู้ที่มีจิตอาสา

คุณลักษณะของผู้ที่มีจิตอาสา ผู้วิจัยได้รวบรวมในการให้คำนิยามของนักวิชาการ ที่น่าสนใจหลายท่าน ดังนี้

ศูนย์คุณธรรม (2548 : 41) กล่าวถึงลักษณะของผู้มีจิตอาสาว่า เกิดจากพื้นฐาน ความคิด 4 ประการ ได้แก่ เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมมิใช่เพื่อส่วนตัว เป็นการ กระทำที่เป็นไปโดยความสมัครใจ เป็นการกระทำที่ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปของสินจ้าง รางวัล และเป็นการอุทิศกำลังกาย กำลังใจ และเวลาให้ส่วนรวม ไม่ใช่อุทิศกำลังทรัพย์แต่เพียง อย่างเดียว

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : 30-32) กล่าวว่าลักษณะที่สอดคล้องของจิตอาสา ประกอบไปด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ประการ ได้แก่ ด้านแรก คือ การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจเอื้ออาทร จิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ด้านที่สองคือ การเสียสละต่อสังคมที่แสดงออกถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเงิน เวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และด้านที่สามคือ ความมุ่งมั่นพัฒนา คิดริเริ่มในการพัฒนาตนและสังคมเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จารุพงศ์ พลเดช (2551) ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ

1. มีความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อคนอื่น และอยากเห็นคนอื่นมีความสุข
2. มีความตั้งใจ และมุ่งมั่นทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ไม่ย่อท้อกับอุปสรรคหรือความยากลำบาก โดยทำงานด้วยใจไม่มีการบังคับ
3. มีความพอใจในการที่จะช่วยเหลือผู้อื่น พอใจในการกระทำที่ช่วยผู้อื่นอย่างเต็มที่ โดยมีความสำเร็จ ความสมหวังที่เกิดจากความพอใจในการทำ ให้ผู้อื่น ได้มีความสุข
4. ตีใจกับสิ่งที่ได้ทำเพื่อผู้อื่น ตีใจกับสิ่งที่ประจักษ์ตามความต้องการของตน เพื่อเป็นแรงผลักดันให้ได้ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อไป

มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ (2551) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือการมีจิตที่ต้องการให้ผู้อื่น ตั้งแต่การให้เงิน ให้สิ่งของ จนกระทั่งด้านแรงงานรวมถึงแรงสมอง ซึ่งเป็นจิตใจที่ยกระตือรือร้นภายในที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ ซึ่งการให้หรือเสียสละนี้สามารถทำได้จนถึงการเสียสละความเป็นตัวตนหรืออัตตาของตนเอง

ปิยะนาถ สรวินุต (2552 : 35-37) เห็นว่าคุณลักษณะของผู้ที่มีจิตอาสา มีดังนี้

1. การเกิดความรู้สึกสงสาร เนื่องจากพบเห็นผู้ที่มีความเดือดร้อนมากกว่าตนเอง และอยากที่จะหาหนทางช่วยเหลือผู้อื่น
2. ประสบการณ์ที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเอง และได้รับความสุขจึงอยากที่จะช่วยเหลือผู้อื่น
3. ความรู้สึกต่อเนื้อ เมื่อบุคคลได้รับการช่วยเหลือและรู้สึกประทับใจ จึงอยากทำสิ่งดี ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2552 : 15) ได้สรุปลักษณะของผู้มีจิตอาสาว่า ประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดี มีพรหมวิหาร และสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี
2. เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น
3. เป็นนักวิเคราะห์ วิจัย สำรวจแนวคิดหรือประชามติ และสามารถดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่นั้นๆ
4. เป็นผู้มีความสามารถ ในการจัดกิจกรรมสื่อสัมพันธ์ และดำเนินงานตามแผนงาน อย่างเป็นระบบ
5. เป็นผู้รับบทบาทในการให้คำปรึกษา และแนะนำในกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ต่อฝ่ายบริหารองค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย การทำงานเชิงรุก เป็นหน้าที่ของนักจิตอาสาจะมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล รู้จักคบคิด คิดเป็น คิดถึงสาเหตุ ทั้งต้นเหตุ ปลายเหตุ และวิธีแก้ไขของเหตุนั้นๆ ปัญหาต่างๆ งานนั้นสามารถเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตประจำวันได้หรือไม่ หรือ ตลอดทั้งหน้าที่การงานหรือการกระทำที่มีผลกระทบระยะสั้น ระยะยาวแค่ไหน แม้แต่ปัญหาอื่นๆเป็นต้น ลักษณะเช่นนี้คือคุณสมบัติของนักจิตอาสา

Knickerbocker. (2003) กล่าวว่า นอกจากความรู้สึกเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้ว พฤติกรรมเพื่อสังคม (Prosocial Behavior) ก็เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ยังขยายได้ถึงการศึกษา เป็นอาสาสมัครของผู้คน โดยพฤติกรรมเพื่อสังคมนั้นประกอบด้วยค่านิยมที่สำคัญ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)
2. ความเสมอภาค (Equity)
3. การเสนอสนอง (Reciprocity)

Boswell. (2003) กล่าวว่า การที่บุคคลตัดสินใจเข้ามาเป็นอาสาสมัครนั้น คนทั่วไปอาจมองว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Altruism) เห็นประโยชน์ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง คำว่า “Altruism” ตรงกันข้ามกับคำว่า “Egoism” ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลทำอะไรหรือช่วยเหลือใคร โดยหวังสิ่งตอบแทนและยึดเอาการกระทำของตนเองเป็นที่ตั้ง ส่วนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือ “Altruism” นี้ มีองค์ประกอบของความหมายที่สำคัญ 3 ประการคือ ความปรารถนาที่จะให้ ความรู้สึกเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น และ ไม่มีแรงจูงใจที่จะรับสิ่งใดจากสิ่งที่ตนเองกระทำเพื่อผู้อื่น

จากการที่ได้ศึกษาคุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา สรุปได้ว่า ผู้มีจิตอาสา มีลักษณะเป็นบุคคลที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคมทุกเวลา เป็นคนที่ตระหนักถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีความรักและชอบในสิ่งที่ตนพึงกระทำด้วยใจจริง โดยปราศจากการเลือก ผู้ที่ต้องการจะเสียสละให้ และไม่ได้ถูกบังคับให้กระทำจากผู้อื่น เป็นการกระทำออกมาด้วยใจอย่างแท้จริง

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสา

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2540 : 56-58) ได้กล่าวสรุปการที่มีบุคคลมีจิตสำนึกที่นำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการที่บุคคลในชุมชนมีลักษณะจิตอาสาเพื่อส่วนรวม ซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึกที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกัน โดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้ถึงสถานการณ์ แนวโน้ม ความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่กับการปฏิบัติ
2. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือการที่ทำให้เกิดกลุ่มความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง รวมถึงการเสนอตนเข้าไปสู่การร่วมมือกันในชุมชน โดยมีการให้ความสำคัญในการร่วมมือกันทางสังคม
3. ความรักความเอื้ออาทรสามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคม มีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขั้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ อยากรู้ก็ตาม สุดท้ายคือได้มีการเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง
4. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน จิตสำนึกที่เกิดขึ้น โดยมีลักษณะจิตอาสาเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวทางให้เกิดจิตที่มีลักษณะเป็นจิตอาสา

ไพฑูย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม ศัญจร (2543 : 13) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสาไว้ว่า จิตอาสา จิตสาธารณะ หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) มาจากคำว่า $P+U+B+L+H+C = \text{Public} = \text{สาธารณะ}$ มีรายละเอียด ดังนี้

P = Professional ทำงานแบบมืออาชีพ คนไทยทุกคนที่คิดใหม่ ทำใหม่จะต้อง เป็นมืออาชีพ รู้ลึกในหน้าที่ๆ รับผิดชอบ รู้รอบในงานที่เกี่ยวข้อง ต้องพัฒนาตนเองอยู่ ตลอดเวลา หากความรู้ใหม่เสมอ

U = Unity เอกภาพ ค่านิยมใหม่ต้องเป็นไปในทิศทางของความสามัคคี ในหมู่คณะไม่อิงฉ้อฉลกัน ควรจะฝึกการทำงานเป็นทีม เพราะการที่คนในองค์กรมีเอกภาพ จะช่วยให้การขับเคลื่อนภาระงานเพื่อมวลประชา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีหลายองค์กรที่ คนในองค์กรรักกันได้ดี เลยไม่มีใครทำอะไร คนไทยทุกคนก็ไม่ได้อะไรด้วย แต่ในความเป็น เอกภาพก็ยอมให้มีความแตกต่างได้ แต่อย่าแตกแยก

B = Believe ความเชื่อ คนไทยทุกคนจะต้องทำงานด้วยความเชื่อ เชื่อคำสอน ของพระพุทธเจ้า เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง แล้วยึดให้มั่น ถ้าคนไทยทุกคนขาดแล้วซึ่งความเชื่อ การ ทำงานก็จะขาดพลัง

L = Locally ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนไทยทุกคนจะต้องเป็นผู้ที่เชื่อ และศรัทธาใน ความเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ ของภูมิปัญญาไทย ลดความเชื่อทันสมัยนิยมลง จะนำไปสู่การ แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และเข้ากับบริบทของสังคมไทย คนไทยทุกคน ต้องเลิกดูถูก ภูมิปัญญาของคนในระดับรากหญ้า แล้วหัน ไปสู่วิถีของการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ของการเรียนรู้ในชุมชน

I = Integrity ความซื่อสัตย์ คนไทยทุกคนจะต้องยึดเอาความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม คิดดี ทำดี เพื่อชาติ งานทุกชิ้น จะต้องตรวจสอบได้ มีความ โปร่งใส

C = Creative สร้างสรรค์ คนไทยทุกคนจะต้องคิดและทำงานที่สร้างสรรค์ พัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นกับสังคม ต้องไม่หยุดนิ่ง เพื่อประชาชนและประเทศชาติ การมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของ แต่ละบุคคลสภาพแวดล้อมต่างๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลจิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสำนึกทางสังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัย แวดล้อม ทั้งภายในและภายนอก

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทาง สังคมเป็นภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกล า และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป

ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อม ด้านสื่อสารมวลชนและส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน รับรู้เหตุการณ์ บ้านเมือง ขับรถฝ่าการจราจรที่แออัด

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสมสำนึกเหล่านั้น

ดังนั้น การเกิดจิตอาสาหรือจิตสำนึก ไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึก โดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความตั้งใจเลือกสรร บุคคลระดับที่รู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

จิตอาสาเพื่อส่วนรวมนั้นสามารถกระทำได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. โดยการกระทำของตนเองต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ และเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม
2. มีบทบาทช่วยสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

การพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสา

การพัฒนา “จิตอาสา” ให้เกิดขึ้น (นิสารัตน์ แก้วนิยมชัยศรี. ม.ป.ป.) อาศัยกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การมีจิตอาสาเกิดจากการที่ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กจากครอบครัวและสถานศึกษา เช่น การปลูกฝังจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก โดยบุคคลในครอบครัวเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กในการช่วยเหลือผู้อื่นหรือในโรงเรียน สร้างจิตสำนึกโดยมีกิจกรรมที่ให้การช่วยเหลือและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม เช่น การปลูกฝังจิตสำนึกให้ทุกคนมีใจรักที่จะออกค่ายเพื่อไปช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

2. การเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้และการติดต่อสื่อสาร ผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา ควรมีความพร้อมที่มาจากจิตใจและร่างกายที่แข็งแรง ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ การสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเจ็บป่วย พร้อมทั้งทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นด้วย

3. การสร้างความเชื่อมั่นในตน การจะเกิดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะเกิดจิตอาสา ควรมีกิจกรรมที่เป็นการช่วยเหลือและทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

4. การเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมจิตอาสา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาจากคุณสมบัติภายใน ที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตอาสา มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนไว้และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี ทำให้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป พุทธเจ้าให้ไพเราะนุ่มนวล นำฟัง ปลุกโมตรจิต เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมน่าเป็นสุข คือ หลักสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาให้เกิดขึ้นเกิดผลสำเร็จหรือเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความสำเร็จในงานหรือกิจกรรม คือ หลักอิทธิบาท 4 หลักธรรมที่เป็นหลักในการประพฤติที่ประเสริฐ เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติในสังคมให้รักและเมตตาต่อกัน พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรืออำนวยการประโยชน์สุข คือ หลักพรหมวิหาร 4 ฌราวาสธรรม 4 ทิฏฐธรรมมิกัตถสังวัตติกขธรรม 4 สารานียธรรม 6 มีรายละเอียด ดังนี้

สังคหวัตถุ 4 คือ เรื่องที่จะสงเคราะห์กัน คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้หลักการสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือ สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ คุณสัจยัตถ์ที่กำลังเล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งเล่นไปได้ มี 4 ประการ ดังนี้

1. ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน
2. ปิยวาจา พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ
3. อัลดจริยา บำเพ็ญประโยชน์
4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุข

ร่วมทุกข์ กัน เป็นต้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต. 2553 : 143) ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ คือ การบำเพ็ญสงเคราะห์ หรือการปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และ ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี มี 4 ประการ ดังนี้

1. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำพูดสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำ สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวาย ช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหามาและช่วยปรับปรุง ส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือทำตัวเข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

อิทธิบาท 4 คือ เครื่องทำให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผล ที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ

1. ฉันทะ ความพอใจ
2. วิริยะ ความเพียร
3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป เอาจิตฝักใฝ่
4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2553 : 160) ได้ให้ความหมายว่า อิทธิบาท 4 คือ หลักความสำเร็จที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่า “ธรรมให้ถึงความสำเร็จ” อันประกอบไปด้วย ดังนี้

1. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ต้องการทำให้เพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังห้อยอนเกินเลยบกพร่องขัดข้องเป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

พุทธทาสภิกขุ (2537 : 90) ได้ให้ความหมายว่า อิทธิบาท มาจากคำว่า “อิทธิ” แปลว่า ฤทธิ์ “บาท” แปลว่า รากฐาน หรือเครื่องให้งอกงามขึ้นมา อิทธิบาท จึงหมายถึง เครื่องมือให้เกิดฤทธิ์ขึ้นมา “ฤทธิ์” นั่นก็คือความสำเร็จ หรือเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ส่วน อิทธิบาทก็คือ ฤทธิ์บาท ได้แก่ รากฐานของความสำเร็จ ซึ่งเป็นเครื่องมือให้เกิดความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจใส่) และ วิมังสา (สอบสวน)

พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ มี 4 ประการ ดังนี้

1. เมตตา ความรัก คือความปรารถนาดี
2. กรุณา ความสงสาร
3. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี
4. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

พระพุทธคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต 2553 : 214) ได้ให้ความหมายว่าพรหมวิหาร คือ สมาชิกที่ดีผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรมคือหลักความประพฤติธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพระพรหม มี 4 ประการ ดังนี้

1. เมตตา ความรัก คือความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคน ประสบประโยชน์และความสุข
2. กรุณา ความสงสาร คืออยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง
3. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน
4. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือมองตามเป็นจริง โดยวางจิตเปรียบสมน้ำเสมอ มันคง เทียงตรงดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตน ประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

พุทธทาสภิกขุ (2553 : 217-240) ได้ให้ความหมายว่า พรหมวิหาร 4 คือ ความเป็นมิตร การช่วยเหลือกันทำประโยชน์ สร้างประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนี้

1. เมตตา คือ ความเป็นมิตร ความรักซึ่งกันและกัน ในแง่ที่ว่า เป็นเพื่อนกัน
2. กรุณา คือ ความสงสาร ความสงสาร ซึ่งกันและกัน ในฐานะที่ว่า เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากซึ่งกันและกันพร้อมที่จะเสียสละที่จะช่วยกันและกันทุกคนได้อยู่พร้อมๆกันหลายๆ คน โลกนี้มันจึงจะเป็นโลก ก็เลยเอื้อเพื่อ เรียกว่าให้ทานก็ได้

หลวงปู่เทพคุณานุศิษย์ (ทวิ ธรรมรัช ป.9. 2534 : 429) ได้ให้ความหมายว่า พรหมวิหาร 4 คือ พุรหุม มาจาก พุรหุม + วิหาร พุรหุม แปลว่า พรหม วิ อุปสัคค์ หร ธาตุในความหมายว่าเป็นที่อยู่ วิหาโร มีอรรถวิเคราะห์ วิหริติ เตนาคติ วิหาโร (ชโน) แปลว่า ชนย่อมอยู่ด้วยธรรมนั้น ธรรมนั้นชื่อว่าเป็นเครื่องอยู่แห่งชน (ณ ปัจจัยในกิตติกิจปัจจัย ปัจจัยแห่งนามกิตติ เป็นกัตตุรูป กรณสาธะ) พุรหุม+วิหาโร = พุรหุมวิหาโร เป็นศัพท์สมาส เมื่อนำสองศัพท์มารวมกันตามหลักทางภาษา พรหมวิหาร จึงหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมประจำใจของพรหม ในศาสนาพราหมณ์เชื่อว่า พรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดที่สร้างโลก และอภิบาลโลก แต่ทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า มนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์และอภิบาลสังคมด้วยเหตุนี้ ทุกคนจึงพึงทำตัวให้เป็นพรหม หรือมีคุณธรรมความเป็นพรหม และปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะนี้เป็นการสร้างสรรค์ตนด้วยหลักพรหมวิหาร และนำมาใช้กับมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์และอภิบาลโลกได้ด้วยตนเอง)

ฆราวาสธรรม 4 หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มี 4 อย่าง คือ

1. สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์
2. ทมะ ฝึกตน ควบคุมตน
3. ขันติ อุดหนุน ไม่ทอดทิ้ง
4. จาคะ เสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต. 2553 : 114) ได้ให้ความหมายว่า ฆราวาสธรรม คือ หลักปฏิบัติตามหลักธรรม สำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 ประการ ดังนี้

1. สัจจะ ความจริง คือดำรงมั่นใจสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้

2. ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไข ปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นอยู่เสมอ

3. ขันติ อคทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง
อคทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ทอดถอย

4. จาคะ เสียดสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์
สละโลก ละทิฐฐิมานะ ได้ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกรกรรม 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันมี 4
ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
3. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร
4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2553 : 116) กล่าวถึง ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตต-
นิกรกรรม 4 คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุข
ขั้นต้น 4 อย่าง คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติ
หน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา
หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองรักษาโภคทรัพย์และผลงาน
อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็น
อันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือก
เสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา คือ จาคะ

4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยง
ชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา (2538 : 294-295) ได้กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญา 201
พุทธศาสตร์ สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้
คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี 6 ข้อ คือ

1. เมตตาภาวกรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ตามด้วยความ
ปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชน โดย

ช่วยเหลือธุระต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอากัปกิริยาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม คือ พுகันด้วยเมตตา หมายถึง จะพุดอะไรก็พุดด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่น แนะนำ สั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พุดจริงไม่พุดเพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

3. เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

4. สาธารณ โภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั้งถึงกัน นั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

5. สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือนกัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่รังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกัน ทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือนกัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติอย่างเดียวกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต. 2553 : 200-201) กล่าวถึงสาราณียธรรมว่า หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน

1. เมตตาทกายนกรรม ตั้งเมตตาทกายนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตาขี้นยิ้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณ โภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดย

ชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีสสามัญญาตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญาตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา

จากหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถุ 4 หลักอิทธิบาท 4 หลักพรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 ทิฏฐิซัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม 4 สาราณียธรรม 6 ส่วนเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมจิตอาสาที่พัฒนาจากคุณสมบัติภายในที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตอาสา ประสานหมู่ชนได้ มีความสามัคคี เป็นที่รักที่ชอบใจของคนทั่วไป ยึดเหนี่ยวใจคน มีความพากเพียรในงานหรือกิจกรรมที่ทำจนสำเร็จ เป็นหลักธรรมประจำใจ กำกับความประพฤติของบุคคลในสังคมให้รัก เมตตาต่อกัน พึ่งปฏิบัติต่อกัน เกื้อกูลกันให้สามารถอยู่ได้อย่างสงบสุขในสังคมปัจจุบัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงใจ ทองหล่อ (2549 : 122) ได้ศึกษาเรื่อง อาสาสมัครที่พึงประสงค์ขององค์กรสาธารณประโยชน์ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาถึงมาตรฐานอาสาสมัคร ที่พึงประสงค์ขององค์กรสาธารณประโยชน์ทั้งในภาครัฐและองค์กรเอกชนในสามด้าน คือ 1) คุณสมบัติ 2) คุณภาพในการทำงาน 3) คุณภาพชีวิต เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร ขั้นที่ 2 ศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ กับเจ้าหน้าที่ระดับผู้บริหาร จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง จำนวน 23 คน รวมทั้งสิ้น 26 คน ผลของการศึกษาพบว่า อาสาสมัครเข้าทำงานด้วยความตั้งใจของตนเองมากที่สุด ประการต่อมาคือมีความประพฤติและการปฏิบัติ โดยมุ่งหมายทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนิสิต เรื่องความยินดีหรือเต็มใจมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4

สุรชาติพย์ แก้วเกลี้ยง (2551 : 112) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตอาสาใน พระพุทธศาสนา ได้ทำการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก เป็นการศึกษาภาคเอกสาร โดยศึกษา จากหลักคำสอนพุทธศาสนา และหนังสือเกี่ยวกับ “จิตอาสา” ของพระไพศาล วิสาโล ผลจาก การศึกษาพบว่า พุทธศาสนามีหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน และเสียสละเพื่อประ โยชน์ส่วนรวม คือ สังคหวัตถุธรรม พรหมวิหาร 4 ตลอดจนเรื่องการทำทานซึ่งเป็นหลักธรรมมีความสอดคล้องกับจิตอาสา และการพัฒนา จิตอาสา คือ มุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือคนอื่น และ การสร้างประ โยชน์ต่อส่วนรวม ส่วนที่สองเป็นการศึกษาภาคสนาม โดยศึกษาจากการ ดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาและเครือข่ายพุทธิกานใน โครงการฉลาดทำบุญ จากการศึกษา ทราบว่า กระบวนการพัฒนาจิตอาสา คือ การสร้างให้บุคคลมีโอกาทำงานเพื่อผู้อื่น และ ส่วนรวมด้วยตนเอง ผ่านงานอาสาสมัครผลจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่ปฏิบัติงานอาสา จะเข้าถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่นการเสียสละ เพื่อประ โยชน์ส่วนรวมพร้อมทั้งได้รับ ความสุข ความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานอาสา จะหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น และสร้าง ประ โยชน์ต่อไป ส่วนสุดท้าย คือข้อมูลจากแบบสอบถาม เรื่องการทำบุญ และอาสาสมัครผู้ ศึกษาพบว่า งานอาสาสมัครเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง จะรู้สึกอยากทำงานอาสาสมัครมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาจิตอาสาทางหนึ่ง จากการศึกษาทั้งสามส่วนจึงสรุปได้ว่า การทำงาน อาสาสมัครเป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิบัติตามคำสอนพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจ สามารถกระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และส่วนรวมได้

จิตรวลัย ศรีแสงฉาย (2551 : 108) ศึกษาวิจัย เรื่อง จิตอาสาพัฒนาชนบท กรณีศึกษา : กลุ่มอาสาพัฒนามหาวิทยาลัยมหิดล มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความมีคุณธรรม จริยธรรม ความ เสียสละต่อผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าตนเองในชนบท โดยไม่มีการหวังผลตอบแทนใดๆของนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลนักศึกษาได้มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาขึ้นภายในมหาวิทยาลัยมหิดล เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ทำความดีร่วมกัน มีการนำเสนอความคิดดีๆ ร่วมกัน พร้อมๆ กัน รับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น และมีการทำงานร่วมกัน โดยเน้นที่การลงมือปฏิบัติ ซึ่งนักศึกษาจะได้ แสดงออกถึง ความสามัคคีร่วมกันและมีการออกไปช่วยเหลือ ให้บริการผู้ที่อยู่ในชนบท พร้อม กันนี้ก็ได้แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีจิตที่พร้อมที่จะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อ สาธารณประโยชน์ไม่มุ่งดูค่าตอบแทนความทุกข์ยากที่เกิดกับผู้อื่น ซึ่งเป็นจิตอาสาของนักศึกษาที่จะ ทำให้สังคมในชนบทมีความสุข และยังเป็น การช่วยขัดเกลาจิตใจของนักศึกษาให้ดีขึ้น หลังจาก ที่ได้ทำสิ่งดีๆเพื่อผู้อื่นร่วมกันกับเพื่อนๆ นักศึกษากลุ่มตัวอย่างได้แก่อาจารย์ที่เป็นที่ปรึกษา

ของการทำค่ายกลุ่มอาสาพัฒนา และนักศึกษาที่อาสาออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท รวมถึง นักศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 100 คน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์อาจารย์ของ คณะต่างๆ ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำกลุ่มค่ายอาสาพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหิดล และ สัมภาษณ์ของนักศึกษาที่เป็นประธานในการทำค่ายอาสาพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหิดล ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่แล้วได้ให้ความสนใจกับกิจกรรมของกลุ่มอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล และได้มีการออกค่ายอาสาพร้อมกับกลุ่มอาสาพัฒนา ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาทำ โดยเกิดจากจิตที่เป็นอาสาจริงๆ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือในสังคมชนบทมีความสุขมากขึ้น

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : 142-144) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุ ของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตอาสาของนักเรียน 2) ศึกษาสภาพจิตอาสาและปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตอาสา และ 3) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความ สอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของจิตอาสาที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 675 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตอาสา และแบบวัดจิตอาสาของนักเรียน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้หลักการ วิเคราะห์โมเดลลิสเรล ด้วยโปรแกรม 8.72 ผลการวิจัยพบว่า จิตอาสาของนักเรียนมี องค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละต่อสังคม และความมุ่งมั่นพัฒนา และมีตัวชี้วัดทั้งหมด 7 ตัว คือ 1) การช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น 2) การอำนวยความสะดวก ให้กับผู้อื่น 3) การแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น 4) การสละเงินแรงกายเพื่อผู้อื่นและสังคม 5) การสละเวลา และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม 6) การสนใจในปัญหาและ การเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม และ 7) การร่วมพัฒนากิจกรรมการ เสริมสร้างจิตอาสา เพื่อสังคมอย่างสร้างสรรค์ และหลากหลายนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีค่าเฉลี่ยของคะแนนจิตอาสาอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตอาสาของนักเรียน มี 6 ด้าน ปัจจัยด้านนักเรียน ครอบครัว โรงเรียนและครู เพื่อน สังคมและชุมชน และด้าน สื่อมวลชน

วรารพร วันไชยชนวงศ์ และคณะ (2551 : 107) ศึกษาความหมายของของจิตอาสา และศึกษาการพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรม ราชชนนี เชียงใหม่ ประชากรเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 จำนวน

60 คน ที่อาสาสมัครเข้าร่วม โครงการจิตอาสาให้บริการวิชาการในชุมชน อำเภอฝาง อำเภอ
อมก๋อย และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนตุลาคม ธันวาคม 2550 และเดือนมกราคม
2551 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการบันทึก
ประสบการณ์การเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรม วิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา
ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาให้ความหมายว่าจิตอาสา เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ และ
เสียสละทั้งแรงกายและแรงใจหรือทรัพย์สิน ในการทำกิจกรรมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
โดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น กระบวนการสร้างจิตอาสา
มี 4 ประเด็น คือ 1) ปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา 2) การเตรียมความพร้อม
ทั้งด้านร่างกายจิตใจ ด้านความรู้ และการติดต่อสื่อสาร 3) การสร้างความเชื่อมั่นในตน และ
4) การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์ต่อการพัฒนาด้านจิตอาสา คือทำให้ได้รับ
การพัฒนาให้เป็นคนเก่ง คนดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

ใจตนย์ ศรีวังพล (2552 : 109) ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการทำงาน จิต
อาสาของอาสาสมัครสวพ. 91 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาและโครงการ
อาสาเพื่อสังคมของสวพ.91 ศึกษาหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับจิตอาสาในพุทธศาสนาและศึกษา
การประยุกต์หลักธรรมต่อการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัครสวพ.91 ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด
ทฤษฎีจิตอาสา เป็นแนวคิดที่เป็นสากล ตามความหมายของคำว่า “อาสาสมัคร” ที่หมายถึง
การเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นสิ่งควรกระทำ เป็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยไม่หวัง
ผลตอบแทนและการกระทำนี้ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ ส่วนแนวคิดทฤษฎีจิตอาสา
ของอาสาสมัครสวพ.91 นั้นเป็นการทำงาน ในโครงการที่เกิดจากหลอมรวมหลักพุทธธรรม
ที่นำไปสู่การให้ ช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปันบรรเทาทุกข์ผ่าน โครงการอาสาเพื่อสังคม ในส่วน
ของหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับจิตอาสาในพุทธศาสนา พบหลักธรรมที่ใช้คือ 1)พรหมวิหาร 4
หลักธรรมประจำใจ ได้แก่ เมตตา อุเบกขา 2) สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์สังคม
ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา และหลักธรรมที่ส่งเสริมการทำงานจิตอาสา โดยมี
หลัก ไวยาวัจจมัย หมายถึงการชวนช่วยช่วยเหลือตามกำลังทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ตนและ
ประโยชน์ท่านอันจะนำไปสู่สังคมที่สงบเย็นเป็นประโยชน์ร่วมกันสำหรับการประยุกต์หลัก
พุทธธรรม ต่อการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัครสวพ.91 นั้น จากการวิจัยพบว่า มีการประยุกต์
การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันบรรเทาทุกข์ มาใช้กับวิถีชีวิตประจำวัน ในยุคปัจจุบัน
ที่สับสนวุ่นวาย ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนและการมีปัญญาที่จะนำเอาหลักพุทธธรรมที่เป็น
หลักประจำใจคือ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 มาสงเคราะห์สังคมเพื่อให้คนในสังคมได้รับ

ประโยชน์ ทั้งประโยชน์คนคือความสุขใจ ที่ได้ช่วยสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ ทำให้เห็นถึงสังขารของชีวิต ให้ภัยมากขึ้น ทุกข์น้อยลง

ปิยะนาถ สรวิสูตร (2552 : 151) ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจของผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม กรณีศึกษาคือ ผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสาในสถานเยาวชนกรุงเทพมหานคร (ส่วนกลาง) ที่ทำกิจกรรมระหว่างปี 2550-2551 จำนวน 100 คน ผลการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสาในสถานเยาวชนกรุงเทพมหานครเป็นเพศหญิงและชาย อายุ 18-23 ปี กำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา เกรดเฉลี่ยสะสมครั้งสุดท้าย 2.51-3.00 นับถือศาสนาพุทธ ส่วนมากครอบครัวมีรายได้ต่ำกว่า 10,001 บาท และไม่เกิน 15,000 บาท เกือบทั้งหมดมีตำแหน่งเป็นสมาชิกในสถานเยาวชน ผู้ที่เป็นตัวแทนกลุ่มเยาวชนและประธานสถานเยาวชนเขตมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน กิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุดคือ การเข้าประชุมสถานเยาวชนกรุงเทพมหานคร โดยมีแรงจูงใจภายในอยู่ในระดับสูง ส่วนแรงจูงใจภายนอกอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยด้านศาสนาของผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสาแตกต่างกันมีแรงจูงใจโดยรวมในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมแตกต่างกัน สำหรับผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสาที่ทำและไม่ทำกิจกรรมการพัฒนามาตรการและการดูแลเยาวชนมีแรงจูงใจภายในแตกต่างกัน ผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสา มีข้อเสนอว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนและภาคประชาชนควรสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อสังคม สถาบันการศึกษาและครอบครัวควรสนับสนุนให้ทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรม

วลัยรัชนี บุญญา (2553 : 143) การศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างจิตอาสาคณะกรรมการชุมชน ในเขตตำบลโพธิ์ไทร อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่สนใจจำนวน 20 คน และมีการสนทนากลุ่มจำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 12 คน ผลการศึกษาพบว่า จิตอาสาเป็นคำใหม่ ที่มีอยู่ในตัวบุคคล เคยชินและแสดงออกในลักษณะของการอาสาทำบุญ การช่วยเหลือกันภายในชุมชน คณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรให้ความหมายจิตอาสา เป็นความสมัครใจ เต็มใจ เสียสละ ไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนในกระบวนการสร้างจิตอาสา เป็นการทำความเข้าใจโดยการสื่อสาร การอธิบาย บอกเล่า ประชาสัมพันธ์ การปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนแนวทางการพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสา ประกอบด้วยการสร้างจิตสำนึกเรื่องการทำงานเพื่อส่วนร่วมให้ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม โดยยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต การให้รางวัล ยกย่อง

เชิดชูเกียรติให้เป็นแบบอย่างของสังคม และให้โอกาสบุคคลที่มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ตลอดจนสร้างระบบกลไกที่เน้นเรื่องการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยท้องถิ่น/เทศบาลเป็นแบบอย่าง ไม่ใช่เงินเป็นตัวนำในการดำเนินกิจกรรม

กรณีศึกษา มาโน (2554 : 46-57) ได้ศึกษาความหมายจิตอาสาและความหมายในชีวิตของผู้ที่ทำกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่จำนวน 6 คน ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่ว่า จิตอาสาคือการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน และการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำกิจกรรมจิตอาสา ก่อให้เกิดความสุขเมื่อได้เป็นผู้ให้โดยไม่หวังผล ซึ่งการทำกิจกรรมจิตอาสานั้นก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขจากการให้ ความอึดใจจากรอยยิ้มที่ได้รับ ซึ่งรอยยิ้มหรือความสุขใจที่ได้รับนั้น สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่ทำลงไปมีคุณค่า และส่งผลให้รู้สึกว่าคุณค่า เกิดการเข้าใจผู้อื่นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งผู้ที่ทำงานร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ และผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันตามความเป็นจริง และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในชีวิต และเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกัน มองเห็นคุณค่าซึ่งกันและกันของคนที่อยู่ร่วมกัน

ดวงทิพย์ อันประสิทธิ์ (2555 : 161-164) ได้ศึกษารูปแบบการขัดเกลาทางสังคม เพื่อเสริมสร้างจิตอาสาในชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบางน้ำหวาน อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า 1) ชาวชุมชนได้ให้ความหมายจิตอาสา คือ การกระทำด้วยใจจริง ช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้เท่าที่ตนทำได้ อย่างไม่อยู่นิ่งเฉย เพื่อที่จะนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งด้วยการที่เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และในด้านองค์ประกอบ/คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ เป็นผู้พร้อมจะเสียสละเพื่อส่วนรวมทั้งร่างกาย แรงใจ รวมทั้งด้านเวลา และเป็นผู้ที่มีความเมตตา มีความซื่อสัตย์ โดยประพฤติตนเป็นบุคคลตัวอย่างให้กับผู้อื่นด้วยการยึดคุณธรรม จริยธรรม พร้อมทั้งมีความความขยัน อดทน และเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย เป็นที่ปรึกษาให้ผู้อื่น ได้ถ่ายทอดความรู้ ความสามารถของตนให้กับผู้อื่น และมีภาวะความเป็นผู้นำและมีความกระตือรือร้น 2) การขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันต่าง ๆ คือ 2.1) ครอบครัว ได้แก่ การอบรมและสั่งสอนด้วยวาจา การทำตนให้เห็นเป็นแบบอย่าง การลงโทษ การสร้างแรงจูงใจด้วยการให้รางวัล สร้างกฎเกณฑ์และข้อตกลงร่วมกัน การให้เรียนรู้ด้วยตนเอง 2.2) ศาสนา ได้แก่ การอบรมและสั่งสอนด้วยวาจา สร้างกฎเกณฑ์และข้อตกลงร่วมกัน การให้เรียนรู้ด้วยตนเอง และ 2.3) โรงเรียน ได้แก่ การอบรมและสั่งสอนด้วยวาจา การลงโทษ การให้รางวัล การทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง 3) การเปรียบเทียบ

การขัดเกลาทางสังคม แต่ละสถาบัน วิธีการที่ทุกสถาบันใช้คือการขัดเกลาทางสังคม ทั้งครอบครัว ศาสนา และ โรงเรียน ได้ใช้มากที่สุดคือ การอบรม/สั่งสอนด้วยวาจาและวิธีการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง รวมถึงวิธีการลงโทษ ทั้งวาจา และตีด้วยไม้เรียว

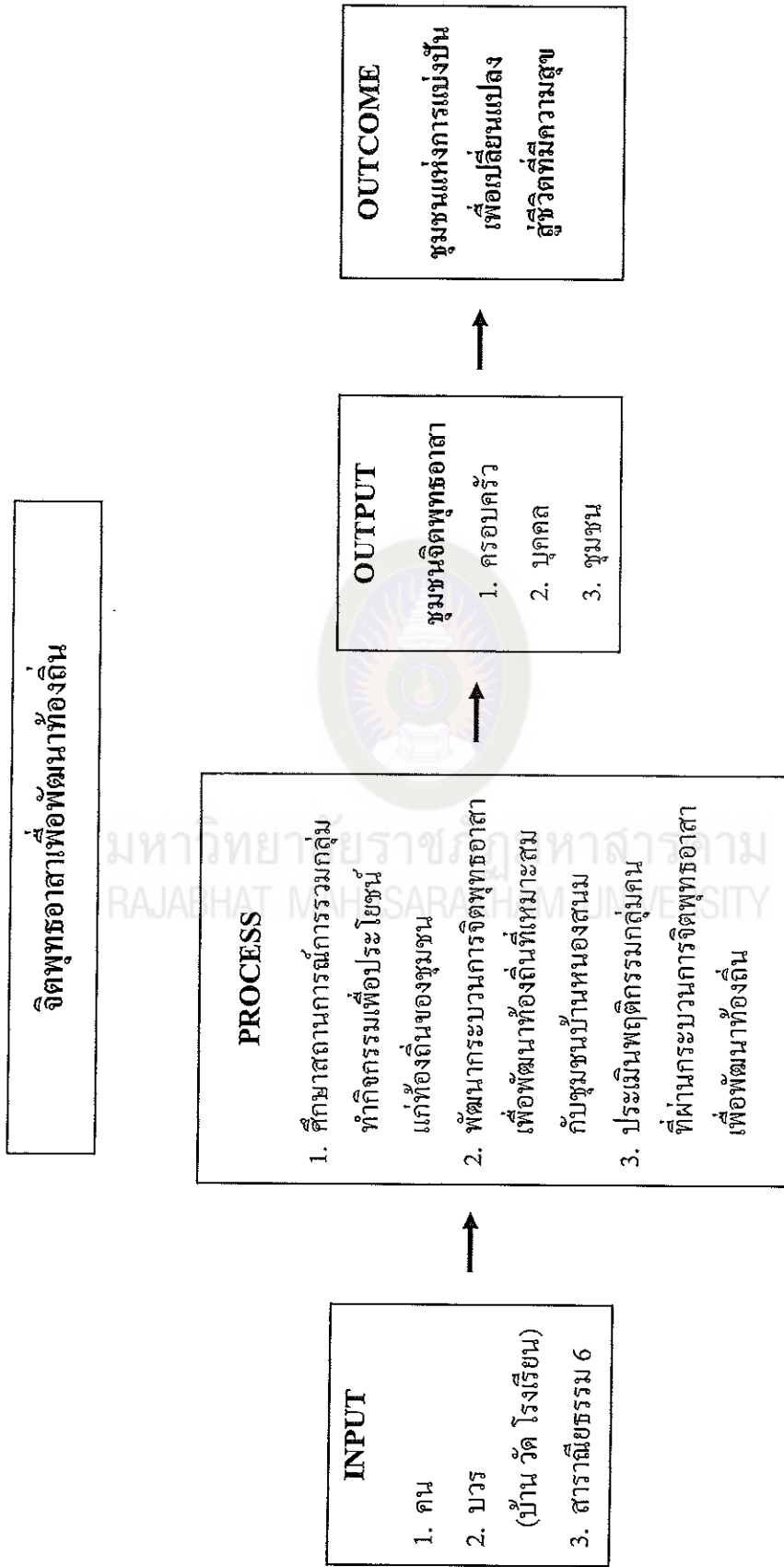
Oliner. (1999) ได้ทำการศึกษากลุ่มบรรเทาสาธารณภัยต่างๆ 6 กลุ่ม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นั้นมีอยู่หลายด้านด้วยกัน เช่น ได้รับแบบอย่างที่ดีจากผู้ปกครอง มีความกล้าหาญ ความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ความใส่ใจ การมีศีลธรรม ไม่ปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ เคารพตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม พึงพอใจในตนเอง รักความยุติธรรม เชื่อว่าทุกอย่างแก้ไขได้ ใส่ใจหลักศาสนา รู้ดีกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ต้องการช่วยเหลือชุมชน ต้องการความใกล้ชิด ใส่ใจหลักศาสนา รู้ดีกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ต้องการช่วยเหลือชุมชน ต้องการความใกล้ชิด พัฒนาตนเอง และลดความรู้สึกลด

Black and Living. (2004 : 326-352) ได้ศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับการทำงานของอาสาสมัครกับสุขภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำงานอาสาสมัครมีลักษณะการมีสุขภาพที่ดีสูงขึ้น ในด้านของการมีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต ความมั่นใจในตนเอง การจัดการชีวิตของตนเอง สุขภาพทางกาย และลดภาวะซึมเศร้า

Thoits and Hewitt. (2001 : 115-131) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงสาเหตุถึงแรงจูงใจในการเป็นอาสาสมัครและประสบการณ์ที่ได้รับ พบว่า ที่ทำให้เป็นอาสาสมัครมีทั้งเพื่อต้องการหาประสบการณ์ชีวิต เพิ่มทักษะทางสังคม และต้องการทำประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และอีกนัยหนึ่งเป็นการทำเพื่อพระเจ้า และประสบการณ์ที่ได้รับเป็นการส่งเสริมสุขภาพทางใจ เพิ่มความมั่นใจ ความภาคภูมิใจในตนเอง และช่วยให้มีเพื่อน มีสังคมมากขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องจึงเกิดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย